

MŪZIKA DZĪVESSTĀSTS KĀ LAIKMETA LIECĪBA

NILSA GRĪNFELDA PERSONĪBAS ATSPoguĻojums Viņa Arhīva Materiālos

Inese Žune

2007. gada 11. augustā apritēja 100 gadi, kopš pasaulē nācis pianists, komponists, muzikologs un pedagogs Nils Grīnfelds. Bieži ir dzirdēti apgalvojumi, ka viņš bijis tipisks padomju ideoloģijas paudējs, un to tiešām nevar noliegt; taču vienlaikus lielā erudīcija vērtā viņu par autoritāti daudziem mūziķiem. Turklāt jāatzīst, ka zināmas nodevas savam laikam devuši visi pēckara Padomju Latvijas komponisti un muzikologi, pat tie, kuru radošā darbība

¹Šeit un turpmāk, minot dzimšanas vietu, iekavās norādīts dzimšanas dokumentos fiksētais vācu nosaukums.

aizsākusies vēl pirms Otrā pasaules kara: var minēt gan Alfrēdu Kalniņu (1879–1951), gan Emīli Melngaili (1874–1954) un Jēkabu Vītoliņu (1898–1977), nerunājot nemaz par turpmākajām paudzēm.

Uzsākot darbu Rakstniecības, teātra un mūzikas muzeja (turpmāk RTMM) Mūzikas nodaļā, manās rokās nonāca ģimenes arhīvs, ko muzejam nodevusi Nilsa Grīnfelda dzīvesbiedre Zigrīda Grīnfelde. Iepazīstoties ar šiem materiāliem, kas aptver vairāk nekā 2000 vienību (dažādus dokumentus, fotogrāfijas, korespondenci, rokrakstus un iespieddarbus), sapratu, cik maz mēs – daudzie Nilsa Grīnfelda studenti kādreizējā Latvijas Valsts konservatorijā, viņa tiešie kolēģi un citi mūziķi – patiesībā par viņu zinām.

Šajā rakstā, nepretendējot uz Nilsa Grīnfelda radošā devuma sīku analīzi, vēlos atklāt viņa dzīves mazāk pazīstamās lappuses. Īpašu uzmanību pelnījis apstāklis, ka Grīnfelds, lai arī jau simtgadnieks, dažādu sakrītību dēļ no desmit gadu vecuma dzīvojis vienīgi padomju režīma apstākļos. Personības veidošanās procesā liela nozīme ir videi, kādā aug indivīds, viņa attiecībām ar apkārtējiem cilvēkiem un vispirms jau vecākiem [19: 5–7], un arī par viņiem arhīva materiāli sniedz plašu informāciju.

Nilsa tēvs Edgars Grīnfelds dzimis 1879. gada 20. aprīlī (datums pēc vecā stila) Limbažos (*Lemsal*¹). No 1892. gada viņš mācās Rīgas pilsētas reālskolā, 1898. gadā to beidz, savukārt 1906. gadā absolvē Rīgas Politehnisko institūtu ar inženiera celtnieka kvalifikāciju.

Rīgas Politehniskā institūta beigšanas diploms, 1906

Edgars Grīnfelds (1879–1940)

150

Šajā pašā 1906. gadā viņš salaulājas ar Mildu Brantu. Viņa dzimusi 1881. gada 16. decembrī Ēvelē (tolaik *Alt-Wohlfahrt*; dzimšanas datums pēc vecā stila) skrodera, vēlākā rentnieka un Sucēnu muižas pārvaldnieka Jāņa Branta ģimenē. Mildas māte Anna Branta cēlusies no mākslinieciski talantīgās Kreišmaņu dzimtas, no kuras nākuši vairāki gleznotāji, zinātnieki un mūziķi, viņu vidū arī ērģelnieks Nikolajs Vanadzīņš (1892–1978).

Pati Milda paralēli mācībām meiteņu ģimnāzijā Rīgā apmeklējusi Jaņa Rozentāla (1866–1916) studiju, un arī viņas pirmie darbi, pēc mākslas zinātnieces Aijas Nodievas domām, liecina par Rozentāla ietekmi [17: 171].

Mildas Grīnfeldes (1881–1966) glezna *Rīga mīglā*, 1905

Cara valdība Edgaru Grīnfeldu pēc studijām nosūta darbā uz Permas guberņu, un dzīvesbiedre dodas viņam līdz. Par jaunās ģimenes mājvietu kļūst mazā, provinciālā Osas pilsētiņa – no tās vienīgās ielas *paveras plašs skats uz Kamas [upes] ieleju un Sibīrijas sniegotajām tālēm* [17: 171].

Osas pilsētiņa Permas guberņā

Būdama mātes cerībās, Milda Grīnfelde 1907. gada vasarā ierodas pie vecākiem Vidzemē, jo vēlas, lai viņas bērns piedzimtu Latvijā. Drīz pēc Nilsa nākšanas pasaulē – tas notiek 1907. gada 11. augustā Alūksnē (*Marienburg*) – viņa atgriežas Krievijā un zimu pavada Maskavā, kur turpina mācīties gleznošanu izcilā ainavista Staņislava Žukovska (1873–1944) studijā.

Māksliniekam vajaga ļoti daudz drosmes – drosmes norobežoties no citiem cilvēkiem, citiem pienākumiem, lai varētu izkopt sevī to īpatno, to vienreizējo, kas vienīgi izpaužas viņā, drosmē ir vajadzīga šo īpatnējo izteikt, ielikt savā mākslā, nebaidīties, vai citi nopels, izsmies, atzīst pētniece Ženija Sūna-Peņģerote, raksturojot mākslinieku dzīvi 20. gadsimta sākumā. Pašiem māksliniekiem visiem spēkiem vajadzēja cīnīties, lai pierādītu, ka māksla ir kas vērtīgs [...], ka tiem, kas viņu rada, ir tiesības uz sabiedrības atsaucību, sabiedrības atbalstu [21: 40]. Vēl grūtāka šī cīņa, pēc autore domām, bija māksliniecēm – sievietēm, jo vairāku pirmo latviešu māksliniecību, Emīlijas Gruzītes (1873–1945), Leontīnes Zēbaueres (1878–1963), Emīlijas Zeidmanes-Savinas (1874–?) un Lilijas Sērmukšes (1882–?), darbība uzliesmoja, bet drīz vien arī apdzisa.

Līdzīgs liktenis ir gleznotājai Mildai Grīnfeldei, kura tiecas sasniegt mākslas virsotnes. Pateicoties dzīvesbiedra mīlestībai un atbalstam, viņa no 1908. līdz 1913. gadam ik zimu pavada Parīzē, gleznotāja Anrī Martēna (*Henri Martin*, 1860–1943) studijā, ir brīvklausītāja Mākslas akadēmijā, apmeklē muzejus un koncertus, tiekas ar citiem Parīzē studējošiem latviešu māksliniekiem – vēlāko lietišķās mākslas meistarū un grafiķi Ansi Cīruli (1883–1942), kurš glezniecībai pievērsās simbolistu ietekmē, un scenogrāfu, gleznotāju Oto Skulmi (1889–1967).

Milda Grīnfelde Parīzē, 1909

Nilss Grīnfelds gada vecumā

1908. gada 6. decembrī Grīnfelde raksta: [...] *es gribu to attēlot, ko Vāgners mūzikā izteicis, t.i., ne to taisni, ko viņš, bet tik universāli pasauli, būtību (das Sein), cilvēku un mīlestību izteikt. Vai tas man izdosies? Vai būs tik daudz iekšējīga spēka?* [29] N. Grīnfelda arhīvā no šī laika saglabājušās daudzas brīnišķīgas vēstules un atklātnes, ko Nilsa vecāki sūtījuši viens otram vai ik dienas. No tām strāvo patiesa mīlestība un uzticība, bet Mildas rakstītajā paveras tā laika Parīzes dzīves ainas un radošā gaisotne. Viņas mākslā šis ir meklējumu laiks: top gleznas *Meitenes portrets, Gulošs bērns (1910), Ieliņa Parīzē (1911), Parīzes nomale, Ziedošais mandeļkoks (1912)*. Diemžēl gandrīz visi Parīzes periodā gleznotie darbi palikuši Francijā.

Vienā no vēstulēm (1908. gada nogalē?) Milda raksta: *Pie sevis manu jau labi formu labojoties vai no zīmējumu skatīšanās vai kā. Krāsu ziņā nemanu neko klāt nākot, varbūt drusku spilgtākus toņus ņemu, jo francūži tā dara un iespaidu tas vienmēr atstāj* [32]. Uz Edgara Grīnfelda kārtējo, sirsnības pilno vēstuli, kurā paustas ilgas pēc viņas, Milda savam mīļajam Dagnim, kā viņa uzrunā vīru, 1909. (?) gada 25. janvārī atbild: *Kas gan ir burvīgāks par mākslu, jūs, nemākslinieki, to nevarat saprast jeb negribat. Tā ir dievišķīga uguns. Tu teiksi, ka mīlestība ir tikpat dievišķa. Jā, bet mani tas traucē, ka zinu, ka viņa var zust. To [mākslu] turpretim nekas un neviens nevar atņemt* [30].

Milda Grīnfelde ir pirmā latviešu māksliniece, kuras trīs darbi iekļauti *Neatkarīgo mākslinieku biedrības (Société des Artistes Indépendents)* izstādē Parīzē (1913). Vēstulē vīram no Francijas viņa raksta: *Izstāde būs tikai vēl martā. Pērn varēja 6 bildes sūtīt, šogad tik trīs. Slikti tas ir, jo nevar lāgā savu personību parādīt* [31]. Savukārt Trešajā latviešu mākslinieku izstādē Rīgā (1913) Grīnfelde gūst kritiķu atzinību par *Vīrieša portretu*.

Nilss pirmos dzīves gadus pārsvarā atrodas vecvecāku aprūpē Latvijā un apciemo māti Parīzē, bet vasaras pavada kopā ar ģimeni gan Krievijā, gan Latvijā.

No 1914. gada Edgars Grīnfelds ir inženieris Maskavas Ūdensapgādes uzņēmuma avotu meklēšanas nodaļā un piedalās jaunu avotu meklēšanā gan Maskavā, gan tās apkaimē. Tas nosaka arī dzīvesvietas maiņu: no 1915. gada Grīnfeldu ģimene pastāvīgi dzīvo Piemaskavā (tagadējā Maskavas teritorijā), Losinoostrovskā (1. Medvedkova līnijā 2), kas vēlāk pārdēvēta par Babuškinu.

Milda Grīnfelde te jūtas daudz labāk nekā aukstajā un viņas būtībai tik svešajā Sibīrijā, jo nu pieejamākas ir arī lielpilsētas kultūras dzīves norises. Viņa glezno, galvenokārt ainavas, bet daudz uzmanības velta arī dēlam un viņa izglītībai. Māte ir tā, kas iemāca Nilssam franču valodu un paver skatu plašajā un daudzveidīgajā mākslas un literatūras pasaulē. Var teikt, ka bērnību Nilss pavadījis augsti

Nilss ar māti Mildu Grīnfeldi, 1910

inteliģentā, mīlestības un gādības pilnā vidē; ģimene ir arī viņa vienīgā saikne ar latviešību.

N. Grīnfelda jaunības draugs, profesors Jurijs (Georgijs) Keldišs (1907–1995) savās atmiņās raksta: *Man bieži bija jāiet gar māju, kurā mīta Nilss ar saviem vecākiem, jo dzīvojām kaimiņos. Mēs kļuām draugi [...] Man patika Nīlsa nopietnība, iekšējā koncentrēšanās, viņa tiešums, godīgums un patiesīgums. Patika miers un saskaņa viņa ģimenē. Tajā valdīja darba atmosfēra, un neviens nekad nestāvēja dīkā. Vecāki pievērsa lielu uzmanību dēla audzināšanai. Tieši viņi iemācīja Nīlsu mīlēt darbu, izkopa atbildības izjūtu par jebkuru uzticēto uzdevumu. Šīs īpašības piemita viņam visu mūžu [36].* Arī otrs N. Grīnfelda tuvs draugs, mūzikas zinātnieks un profesors Josīfs Rižkins (1907–2008), atceras, ka N. Grīnfelda uzskatu noturība, pilnīga atdeve darbam, biedriskums un labvēlība veidojās jau jaunībā [44].

Vēlāk Nilss mācās mūzikas tehnikumā, kas nosaukts brāļu Antona un Nikolaja Rubiņšteinu vārdā (*Техникум имени братьев Рубинштейн*). 1926. gadā viņš absolvē tehnikuma klavieru klasi un šajā pašā gadā kā eksternis nokārto vidusskolas beigšanas eksāmenus.

Ar tēvu Edgaru Grīnfeldu, 1912

Nilss Rubiņšteinu mūzikas tehnikuma audzēkņu vidū, sēž pirmajā rindā trešais no kreisās

Apliecība, ka Nilsis Grīnfelds 1926. gadā kā eksterns beidzis vidusskolu

154

Apliecība, ka Nilsis Grīnfelds 1927. gadā iestājies Maskavas Valsts konservatorijā un 1937. gadā absolvējis Izpildītāju fakultāti taustiņinstrumentu spēlē

Nākamajā – 1927. gadā – topošais mūziķis iestājās Maskavas Valsts konservatorijā profesora Aleksandra Gedikes (1877–1957) klavieru klasē. Laikā, kad Nilsa vienaudži Latvijā bauda neatkarīgas valsts eiropiešu izglītību, viņa studiju programmā līdzās speciālajiem priekšmetiem redzam leņinisma mācību u.c. komunistiskās audzināšanas neiztrūkstošas disciplīnas.

Muzicēšana kopā ar citu tautību studentiem sniedz Nilsam ieskatu to folklorā un mūzikas daiļradē [10]. Apdarinot koncertvajadzībām dažādu tautu melodijas, dzimst interese par kompozīciju. Tā rodas *Mordovas dziesmas* balsij ar simfonisko orķestri, ko 1933. gada vasarā Sokoļņiku parkā atskaņo atklātā simfoniskajā koncertā, un *Vienpadsmit Komi tautasdziesmas* balsij ar klavierēm, ko 1934. gadā publicē Valsts mūzikas izdevniecība (*Muzgiz / Музгиз*); rokrakstos (RTMM, Nilsa Grīnfelda kolekcija) sastopama arī *Eskimosu šūpuļdziesma*, *Eskimosa Kukuka dziesma, kurš bija*

Eskimosa Kukuka dziesma, kurš bija slikts mednieks, bet draudzējās ar eiropiešiem balsij ar klavierēm, Nilsa Grīnfelda rokraksts

slikts mednieks, bet draudzējās ar eiropiešiem un Četras Aļaskas indiāņu dziesmas balsij ar klavierēm. 1940. gadā kopā ar bijušo studiju biedru, mariešu komponistu un etnogrāfu Jakovu Ešpaju (1890–1963) Nilss sāk rakstīt pirmo mariešu operu ar vēsturisku sižetu *Mirons Mumarins* (N. Arbana un J. Dancigera librets), kuras fragmenti skanējuši Joškarolā 1941. gada 21. jūnijā. Pirmais cēliens pabeigts pilnībā, bet turpmāko darbu pie operas izjaucis karš. Vecāki savulaik pratuši modināt dēlā interesi arī par latviešu nacionālo kultūru, un pie viņa agrīnajiem darbiem pieder latviešu tautasdziesmu apdares [13: 203].

Maskavas konservatorijā Nilss tiekas arī ar latviešu studentiem, bijušajiem strēlniekiem un pilsoņu kara dalībniekiem: Voldemāru Balodi (1896–1948) no Ābrama Jampoļska (1890–1956) vijoļspēles klases un Rūdolfu Skopānu (1898–?), kurš apgūst dziedāšanu pie Jegora Jegorova (1877–1949). Bez tam viņa studiju biedru vidū ir topošais vijolnieks Pēteris Smilga (1901–1968), kurš studē pie Konstantīna Mostrasa (1886–1965), un nākamā vokālā pedagoģe Emīlija Cīrulle (1892–1977) no Sofijas Druzjakinas (1880–1953) klases – viņi abi pameta Latviju 1919. gadā tieši savu komunistisko uzskatu dēļ.

Aplicība par tautību, kas vēsta, ka Edgars Grīnfelds ir latvietis (izdota 1915. gadā Vendenē, mūsdienu Cēsīs)

Prof. Aleksandrs Gedike un viņa klavieru klases studenti Maskavas Valsts konservatorijā, 1930; Nilss Grīnfelds otrajā rindā pirmais no labās

² Otrs, arī latviešu izcelsmes, diriģents bija Žanis Reinfelds. Kora repertuārs ietvēra latviešu klasiķu Jāzepa Vītola, Emīla Dārziņa un Emīla Melngaiļa darbus, kā arī citu latviešu un padomju komponistu dziesmas.

Jau studiju gados Nilss Grīnfelds darbojas mūzikas pulciņā Maskavas latviešu strādnieku klubā (tas atradās Puškina ielas un Strastnoja bulvāra krustojumā). Tur viņš iepazīstas ar pulciņa paspārnē dibinātā kora diriģentu² un dziesmu komponistu, Rīgā dzimušo Jāni Ozoliņu (Jēkaba dēls, 1896–1941); mūzikas vēsturnieki dēvē viņu par *Maskavas Ozoliņu*, lai atšķirtu no līdzīgas ievirzes mūziķa Jāņa Ozoliņa (1908–1981), kurš vēlāk kļuva par Latvijas Valsts konservatorijas rektoru. *Maskavas Ozoliņš* bija pārliecināts boļševiks, kurš sacerēja dziesmas galvenokārt ar latviešu revolucionāro dzejnieku Eduarda Šillera, Eduarda Šmita-Biroja, Kārļa Pelēkā, Alvila Cepļa u.c. tekstiem.³ Viņš veica arī korektora pienākumus latviešu tipogrāfijā *Krasnyj pečatnik* (*Красный печатник*; līdzās citiem materiāliem tajā iespieda Maskavas latviešu laikrakstu *Komunāru Cīņa*, arī latviešu grāmatas un notis).

Grīnfelds vērigi seko latviešu mūzikas gaitām Padomju Savienībā. 30. gados aktivizējas latviešu kultūras un izglītības biedrība *Prometejs*, kurai Smoļenskas bulvārī pat tiek uzcelts īpašs nams, un no 1934. gada šīs organizācijas koncertdarbība ievirzās jau profesionālākā gultnē – tās pārstāvji rīko iepriekš izsludinātus koncertus ne vien Maskavā un Ļeņingradā, kur jau 1929. gadā izveidota *Prometeja* filiāle, bet plaši izvērš arī koncertbrigāžu uzstāšanos visos padomju reģionos, kur mīt lielākas latviešu kolonijas; to vidū ir Sibīrijas Taras rajons, Ufas apgabals, Veļikije Luki, Opočkas, Idricas, Ostrovas rajons u.c. Lai šo darbu veiktu, *Prometeja* kultūras sektors pulcina mūziķus, māksliniekus, rakstniekus, pasūta un iespiež skaņdarbus un literārus sacerējumus. Koncertos uzstājas baritons Arvīds Lāčītis, mecosoprāns Elza Andersone, koloratūrsoprāns Lilija Ābele (aifišās pieteikta kā *Abelle*), vijolnieks Voldemārs Balodis, tautasdziesmu dziedātāja, mecosoprāns Irma Jaunzeme (1897–1975), Maskavas latviešu teātra *Skatuve* mākslinieciskais vadītājs, aktieris Osvalds Glāznieks (arī Glazunovs, 1891–1947, miris ieslodzījumā PSRS; 1919–1938 iestudējis teātrī *Skatuve* vai-

rāk nekā 35 izrādes), daiļlasītāja Leontīne Blūmfelde (1901–?, pseidonīms *Austra*), arī dziedātājas Alma Bērziņa, Olga Mažeiko un Milda Šterna.

Koncertu programmas liecina, ka studiju laikā Nilss apgūst plašu un nopietnu klavieru literatūru, bieži uzstājas, tai skaitā arī profesora Gedikes audzēkņu vakaros, kur atskaņo galvenokārt Ludviga van Bēthovena un Ferencu Listu vērienīgos klavieropusus.

Pēc konservatorijas beigšanas viņš iesaistās *Prometeja* darbībā. 1934. gada pavasarī, latviešu koncertcikla centrālajā sarīkojumā Kolonnu zālē, Nilss izpilda Jāzepa Vītola Variācijas par latviešu tautasdziesmas tēmu op. 6; dažus gadus vēlāk turpat, Emīlam Dārziņam veltītā koncertā, viņš spēlēja savu parafrāzi par *Melanholisko valsī* (tās rokraksts glabājas RTMM, N. Grīnfelda arhīvā). Savukārt

³ Visi pieminētie dzejnieki cietuši padomju represijās. Eduards Šillers (1889–1944) 1937. gadā arestēts, rehabilitēts pēc nāves. Eduards Šmits-Birojs (1891–1938) savulaik (1924–1928) bijis Maskavas teātra *Skatuve* literārās daļas vadītājs (tajā izrādīti arī viņa viencēļieni), miris arestā PSRS. Kārlis Pelēkais (1896–1938, īstajā vārdā Kārlis Upmalis) darbojies izdevniecības *Prometejs* redakcijā, 1937. gadā arestēts un nošauts Butirku cietumā. Arī Alvilis Ceplis (1897–1943) 1937. gadā represēts.

⁴ Šeit un turpmāk pēc vokālā darba nosaukuma iekavās minēts teksta autors.

Maskavas konservatorijas Mazajā zālē jaunais pianists atskaņo Vītola *Variācijas portrejas*. Ar Vītola klavierdarbiem un Alfrēda Kalniņa Balādi viņš iepazīstina arī Maskavas radiatoridijumu klausītājus.

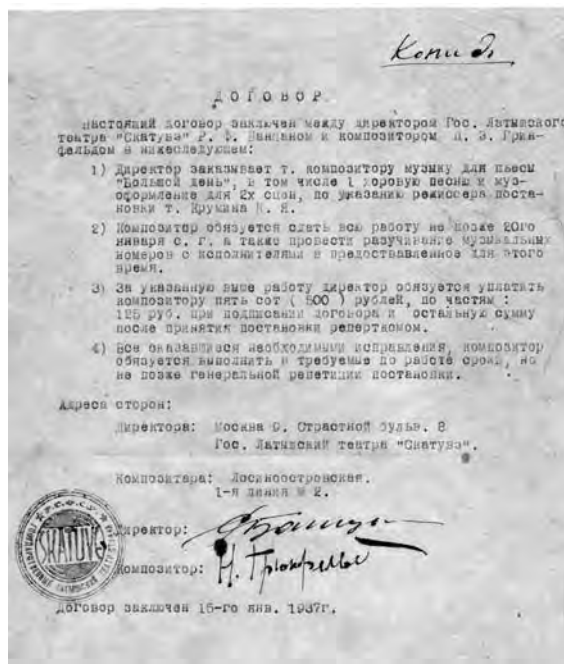
Prometeja mūzikas sekcija pasūta Grīnfeldam daudzus jaundarbus – dziesmas bērniem, dziesmas ar Jāņa Raiņa vārdiem, simfoniju u.c.; liela daļa no šīm kompozīcijām publicēta biedrības nošu izdevumos.

Tā laika *Prometeja* koncertos Rūdolfa Skopāna dziedājumā skan Grīnfelda *Oktobra dziesma* (Linards Laicens⁴) un *Sarkanais vilks* (Roberts Eidemanis), Elzas Andersones sniegunā – *Saruna ar ganu puiku stepē* (Eidemanis), Irma Jaunzeme atskaņo dziesmu *Strēlnieks no Dobeles* (Voldemārs Jākobsons), Alma Bērziņa – dziesmu *Aprīļa vējš* (Eidemanis) [18]. Pēc teātra *Skatuve* pasūtījuma top mūzika krievu autora Vladimira Kiršona drāmai *Lielā diena* un vēl kādai lugai.

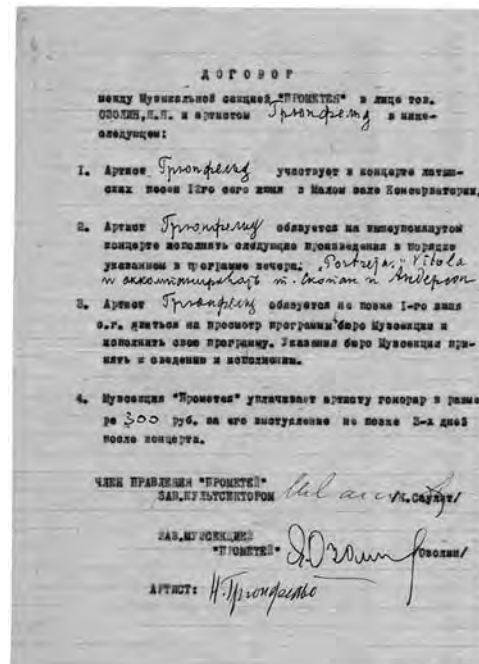
1936. gada 7. aprīlī Maskavas latviešu mūzikas darbinieki tiek sasaukti uz kopēju apspriedi, kurā piedalās arī krievu mūziķi Nikolajs Čeļapovs (1889–1941) un kāds J. Mesners. Sapulces darba plānā ir atzīnumi sakarā ar laikrakstā *Pravda* (*Правда*) publicēto nosodījumu formālismam. Čeļapovs atzīst, ka *formālisms padomju mūzikā iespiedies no Eiropas, kur, sevišķi pēcgara gados, kails formālisms izspiedis galīgi no mūzikas jūtas un*

Līgums ar *Prometeja* mūzikas sekciju (1935) par triju solodziesmu komponēšanu ar Jāņa Raiņa vārdiem: *Tālas noskaņas, Svilpojošs vējš* un *Varoņu laiks*

Latviešu teātra *Skatuve* līgums ar Nilsu Grīnfeldu par mūzikas sacerēšanu lugai *Lielā diena*, 1937

Līgums ar *Prometeja* mūzikas sekciju, ka Nilss Grīnfelds piedalīsies latviešu koncertā 12. jūnijā Maskavas konservatorijas Mazajā zālē

pārdzīvojumus, saturu un idejiskumu, tādējādi raksturodams kapitālistiskās kultūras pagrimumu [3]. Secināts, ka arī daži padomju komponisti pakļāvušies šai ietekmei, tādēļ Mesners ir papētījis latviešu radīto un minētajā sanāksmē sniedz vērtējumu, tai skaitā par Grīnfelda darbiem.

Viņš vērš klātesošo uzmanību uz faktu, ka *biedra Grīnfelda mūzikā dominē tiri ārējie ilustratīvie momenti. Raksturīgs viņa paņēmiens – rakstīt plankumiem un bieži vien ļoti manierīgiem plankumiem [..]. Gandrīz pilnīgi tiek ignorēta melodiskā līnija. Tāpēc daudzi viņa darbi ir sausi, saraustīti, juceklīgi, bez iekšējās saistības un dinamikas* [3].

Šajā laikā Grīnfeldam kopā ar Linardu Laicenu briest doma par liriski satīriskas operas *Labiesha precības* tapšanu; taču, tā kā avīžu kritika bargi vērsas pret Dmitrija Šostakoviča operu *Mcenskas aprīņka lēdija Makbeta*, baletu *Gaišais strauts* u.c. darbiem un arī abi potenciālie latviešu autori jau ir kritizēti par formālismu, šī ideja tiek atlikta. Te vietā atzīmēt, ka Grīnfelds kopš studiju gadiem aizraujas ar novatoriskām idejām mūzikā, tai skaitā arī ar sava vienaudža Šostakoviča progresīvo mākslu un pat cenšas līdzināties viņam ārēji. Viņš kāri tver visu jauno,

158

No Nilsa Grīnfelda koncertprogrammu kolekcijas: padomju teorētiķa un komponista Arsenija Avraamova (1886–1944) koncerta programma ar 48 tonu oktāvas dalījuma demonstrējumiem, 1929

Nilss Grīnfelds 20. gadsimta 40. gadu sākumā

klausās un studē arī radikāli modernu mūziku, apmeklē ārzemju mākslinieku koncertus.

No 1932. līdz 1934. gadam Nilss Grīnfelds ir nacionālo raidījumu redaktors PSRS Radiofikācijas un Radioraidījumu komitejā, viņš iestājas arī PSRS Komponistu savienībā un līdz 1939. gadam nodarbojas ar radošo

Izziņa, kas izdota 1933. gada 27. maijā; tā apliecina, ka Nilss Grīnfelds strādā PSRS Radiofikācijas un Radioraidījumu komitejā par nacionālo programmu konsultantu

darbu uz līgumu pamata. Daudzi viņa oriģinālsacerējumi un tautasdziesmu apdares atskaņotas koncertos un radioraidījumos.

1935. gadā Grīnfelda rokās nonāk Maskavā izdota Raiņa darbu izlase. Tajā ir arī traģēdija *Jāzeps un viņa brāļi*, ko krievu valodā tulkojis Jānis Straujāns. 1936./1937. gadā pēc šīs lugas motīviem top operas uzmetumi (fragmentus no tās vēlāk, kara laikā, Latvijas PSR Valsts mākslas ansambli Ivanovā dzied Rūdolfs Bērziņš).

Nilsa tēvam 20. gadsimta 20. un 30. gados uzticēta ļoti nozīmīgu objektu būve. No 1923. gada viņš ir vecākais inženieris Valsts Aviācijas rūpnīcā nr. 4b, savukārt 1925. gadā kā PSRS centrālā celtniecības kantora inženieris tiek komandēts uz Permu ieroču rūpnīcas celtniecības vadīšanai; pēc tam Edgars Grīnfelds kā Valsts celtniecības kantora *Celtnieks* (oriģinālā *Stroitel' / Строитель*) inženieris pārraudzījis Maskavas Centrālā telegrāfa ēkas būvniecību (1926–1928) un

Edgars Grīnfelds kolēģu vidū 20. gadsimta 20. gados

Permas kara rūpnīcas celtniecība

Maskavas Centrālā telegrāfa ēkas celtniecība, 1928

vadījis dzelzsbetona fabrikas korpusu celtniecību Ivanovovožņesenskas (tagadējās Ivanovas) rajonā (1928). Praksē ieviesti arī vairāki Edgara Grīnfelda izstrādātie darba racionalizācijas priekšlikumi, par ko viņam piešķirtas prēmijas. Pēdējie viņa

Maskavas Centrālā telegrāfa ēka

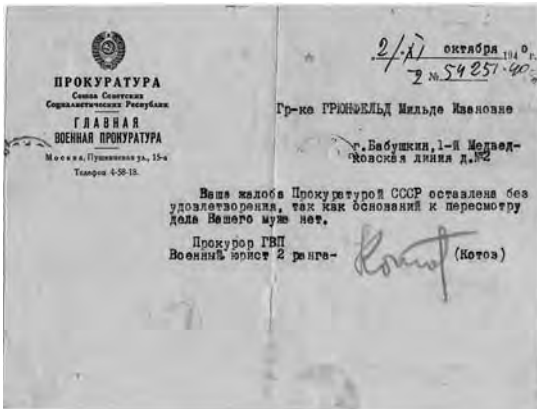
vadībā celtie objekti ir Staļina autoosta (1935) un Vissavienības stadions Maskavā (1936).

Kad 1937. gadā sākas staļiniskā *tīrīšanas* kampaņa, tiek pārtraukta *Prometeja* u.c. latviešu organizāciju darbība un iet bojā daudzi Krievijas latviešu inteliģences pārstāvji: viens no upuriem ir Maskavas latviešu kora diriģents Jānis Ozoliņš, kas 1941. gadā nošauts Astrahaņā. Represijas vistiešākajā veidā skar arī Nilsa ģimeni: 1938. gadā viņa tēvu Edgaru Grīnfeldu atlaiž no darba, 1939. gada martā apcietina, un viņš nonāk Butirku cietumā, bet pēc dažiem mēnešiem tiek izsūtīts uz Kzilordu Kazahstānā. Nelīdz Mildas Grīnfeldes daudzkārt rakstītie apžēlošanas lūgumi – spriedums paliek nemainīgs.

1940. gada sākumā Edgars Grīnfelds raksta Nilsam garas vēstules, kurās runā par mīlestību un atbildību pret līdzcilvēkiem un lūdz dēlam rūpēties par māti, bet jau drīz visai dīvainos apstākļos mirst, kapa vieta tā arī nav zināma. Tas Nilsam ir milzīgs trieciens, ko pavada bailes, neizpratne par notiekošo, piesardzība un neuzticība cilvēkiem.

1939. gadā N. Grīnfelds apprecas, un tēva nāves gadā viņam piedzimst dēls Grigorijs, tomēr viņa un sievas Ņinas ģimenē nav tās mīlestības un savstarpējās cieņas, kas valdīja vecāku starpā. Laulība tiek šķirta.

Lai atbalstītu māti un varētu maksāt alimentus dēlam, Nilss uzsāk mūzikas pedagoģa darbu Valsts

Galvenās kara prokuratūras atbilde Mildai Grīnfeldei, ka nav iemesla pārskatīt viņas vīra lietu

Kinematogrāfijas institūtā (1939–1942), pasniedz klavierspēli un mūzikas teorētiskos priekšmetus Maskavas Molotova rajona mūzikas skolā un kara kapelmeistaru kvalifikācijas celšanasursos (1940–1941); kādu laiku viņš ir arī pianists fabrikas *Novaja Zarja* (*Новая Заря*) pašdarbības kolektīvos (1939–1940). Šo aktīvo darbību pārtrauc karš, bet sliktās redzes dēļ Grīnfeldu atbrīvo no iesaukuma armijā; PSRS Komponistu savienība 1942. gadā nosūta viņu uz Rietumu frontes Sarkanarmijas namu ar uzdevumu sagatavot frontei koncertbrigādes. Tieši kara gados Nilsam no jauna veidojas ciešāka saskare ar latviešu kultūru [6: 12].

Maskavā viņš jau ticies ar tur dzīvojošo komponistu Anatolu Liepiņu (1907–1984) un nu iepazīstas ar vairākiem mūziķiem, kuri vācu okupācijas sākumā bija evakuējušies uz Krieviju – viņu vidū ir dziedātāji Elfrīda Pakule (1912–1991), Rūdolfs Bērziņš (1881–1949), Leonīds Zahodņiks (1912–1988), Aleksandrs Daškovs (1914–2004), vijolnieks Ēvalds Ozols (1909–1981), komponists un kordiriģents Jānis Ozoliņš (1908–1981), pianists Hermanis Brauns (1918–1979), komponists (vēlāk arī muzikologs) un pianists Maksis Goldins (1917), dzejnieki Fricis Rokpelnis (1909–1969), Jūlijs Vanags (1903–1986), Mirdza Ķempe (1907–1974), Valdis Lukss (1905–1985), Arvīds Grigulis (1906–1989) u.c. Pēc Mākslas lietu pārvaldes priekšnieka, gleznotāja un scenogrāfa Herberta Līkuma (1902–1980) aicinājuma

Latvijas PSR Valsts mākslas ansamblis Ivanovā 1943. gada novembrī
Nīlss Grīnfelds pirmajā rindā trešais no kreisās

161

Grīnfelds kļūst par Mūzikas daļas vadītāju jaundibinātajā Latvijas PSR Valsts mākslas ansablī, kura darbība saistīta ar Ivanovas pilsētu.

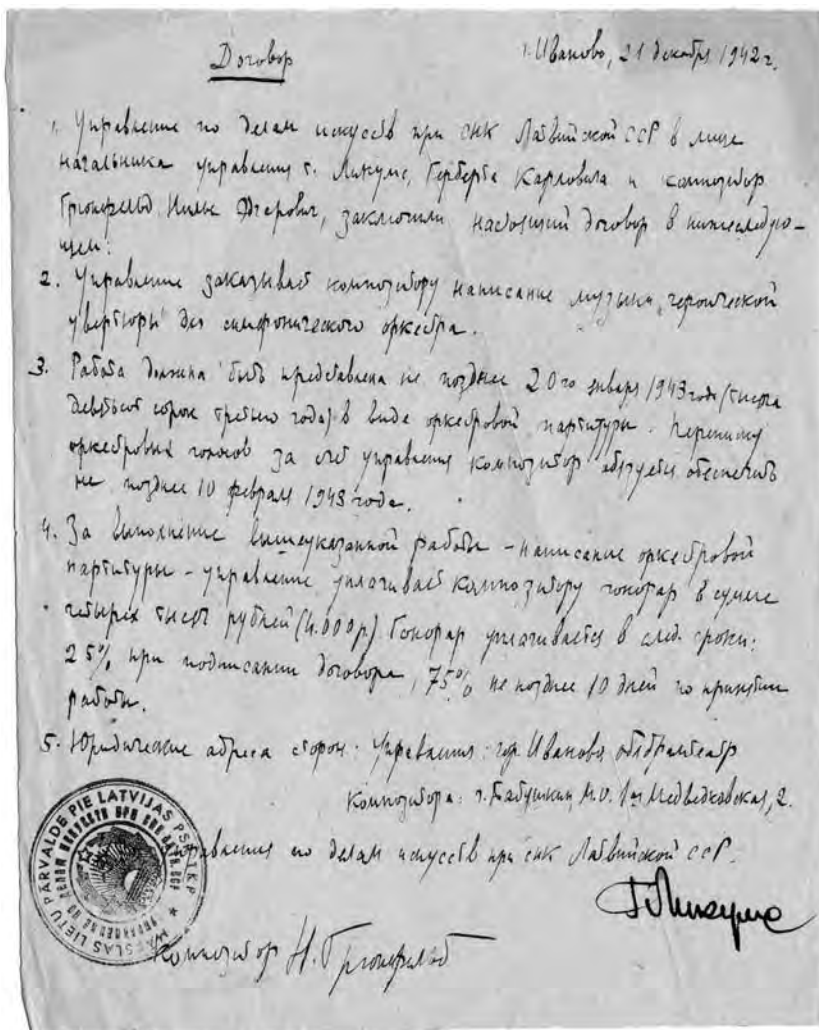
Lija Krasinska pierakstījusi Ivanovas ansambļa līdzgaitnieku Marka Sluckova un viņa dzīvesbiedres Gaļinas Sluckovas atmiņas par Grīnfeldu:

No pirmās tikšanās Ivanovā bija jūtama dziļa iekšēja kultūra, humānisms, aktīva interese par visu, ko viņš darīja. Kaislīgi cīnījās pret paviršību, nepietiekamu māksliniecisko līmeni, bet vienmēr darīja to draudzīgi, labsirdīgi, ar īstu gribu palīdzēt. Apbrīnojama bija viņa interese par nacionālo kultūru, dzīvojot tālu no Latvijas. Ar kādu sajūsmu viņš runāja par latviešu tautasdziesmām! [13: 207]

Latvijas PSR Valsts mākslas ansamblis dibināts 1942. gada pavasarī. Tolaik trūkst latviska repertuāra, kas atbilstu Lielā Tēvijas kara dienu prasībām un izjūtām, un Nilss Grīnfelds (līdzās Anatolam Liepiņam, Maksim Goldinam un Jānim Ozoliņam) ir viens no komponistiem, kas palīdz to veidot. Šajā periodā top daudzas viņa latviešu tautasdziesmu apdares, kā arī oriģināldarbi – dziesma *Zemīcā* (Arvīds Grigulis), kantāte

Līgums ar Latvijas PSR Valsts mākslas ansambli (Ivanova) par *Heroiskās uvertīras* sacerēšanu simfoniskajam orķestrim, 1942

162

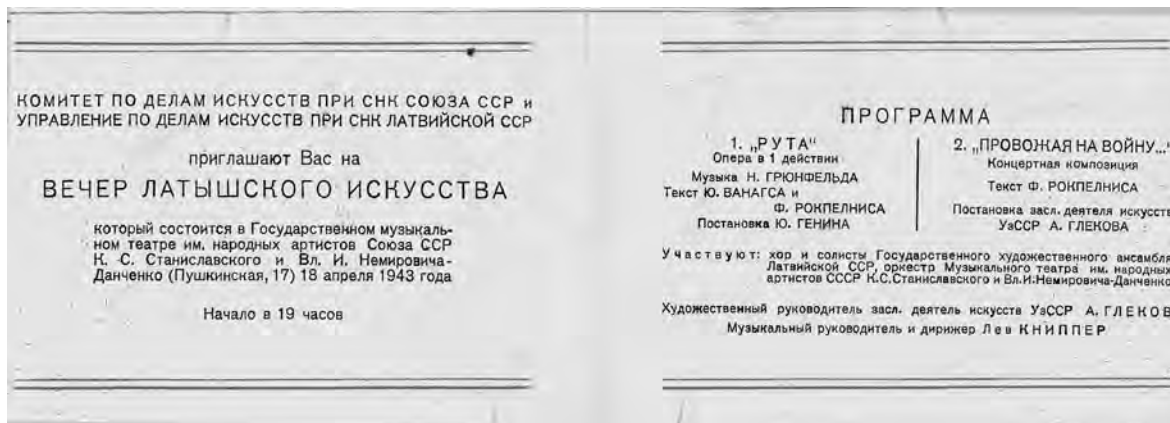
Saules vārtos u.c. Kopumā, darbojoties Ivanovas ansamblī, Grīnfelds sacer vairāk nekā 200 dažādu žanru darbu [27].

1942. gada 19. augustā notiek LPSR Valsts mākslas ansambļa radošā sapulce. Tajā apspriež Grīnfelda *Heroisko uvertīru* simfoniskajam orķestrim, ko klavieru pārlikumā demonstrē pats autors. Neraugoties uz Goldina iebildumiem, ka šajā mūzikā nav specifisku nacionālo iezīmju, drīzāk vispāreiropisks skanējums, jaundarbu iesaka atskaņojumam [42].

Šajā laikā dzimst arī doma par operu, kas būtu piemērota ansambļa spēkiem un atspoguļotu latviešu tautas cīņas Lielajā Tēvijas karā. Fricis Rokpelnis un Jūlijs Vanags atsauca aicinājumam radīt libretu, un darbs

1942. gada vasarā var sākties. 1943. gadā ansamblis sniedz Maskavā virkni koncertu – savas radošās darbības atskaiti, un tās ietvaros 18. aprīlī Konstantīna Staņislavska un Vladimira Ņemiroviča-Dančenko Muzikālajā teātrī notiek arī Grīnfelda viencēliena operas *Rūta* (pirmais nosaukums *Nakts Vārkalnē*) pirmizrāde, ko vada krievu komponists un diriģents Ļevs Knipers (1898–1974). Jaundarbs uzņemts ļoti atsaucīgi,

Ielūgums uz Latviešu mūzikas vakaru, kura programmā ir Nilsa Grīnfelda viencēliena operas *Rūta* uzvedums

centrālais laikraksts *Pravda* augstu vērtē Grīnfelda talantu, īpaši atzīmējot iespaidīgos masu skatus [26].

Nilsa māte Milda Grīnfelde joprojām glezno. Top klusinātu krāstoņu saskaņā un vienkāršībā veidots pašportrets (1943), ainavas un klusās dabas. Daži no šiem darbiem eksponēti latviešu mākslinieku izstādē Ivanovā 1943. gadā. Atzinīgi par Mildas Grīnfeldes veikumu izteikusies kritika un vairāki krievu mākslinieki [17: 172], atzīmējot smalko un izkopto glezniecisko kultūru. No 1944. gada viņa ir arī PSRS Mākslas fonda biedre.

Tuvojoties kara beigām, LPSR Valsts mākslas ansambļa dalībnieki ierodas dzimtenē un pa ceļam sniedz koncertus vācu karaspēka pamestajās teritorijās. Mirdza Ķempe, kura kopā ar leļļu teātra uzveduma dalībniekiem devusies uz Daugavpils rajonu, 1944. gada 29. septembrī vēstulē Grīnfeldam raksta: *Nilss, laimes pasaulē nav. Šī atziņa lai mūs dara laimīgus. Laime ir sastapt brīvu, cilvēcīgu dvēseli, nebūt*

pašam saistītam [...] Bet arī kaislības, maldīšanās, ciešanas vajadzīgas: citādi gars būs kā miris. Jūs jau esat kā bērns dažreiz, un tikai tāpēc varat būt mākslinieks! [38]

Nilss Grīnfelds šajā laikā kļūst par Latvijas PSR Mākslas lietu pārvaldes muzikālās daļas vadītāju. Viņš saņem uzdevumu doties uz dzimteni, lai palīdzētu tur veidot jaunu mūzikas dzīvi uz padomju ideoloģijas pamatiem.

Latvijas galvaspilsētu Grīnfelds pirmoreiz skata 1944. gada 21. novembrī, kad ar vienu no pirmajiem vilcieniem ierodas no Maskavas pēc 30 stundu brauciena. Ieraudzītais nepavisam neatbilst priekšstatam par Rīgu kā vienu no skaistākajām Eiropas pilsētām, ko viņš guvis no vecāku stāstītā un redzētajiem attēliem. Nu tā viņu sagaida tumša, rudenīgi drēgna un kara izpostīta. Maz šajā skatā ir no nesenā pārticības spožuma: nav ne ielu transporta, ne elektrības, ne kurināmā. Nilss apmetas vienā no retajām nesagrautajām viesnīcām *Astorija* un, būdams vēl jauns un enerģisks, tūlīt ķeras pie viņam uzticētajām mūzikas lietām [11].

Mūziķi, tai skaitā arī komponisti, jāmeklē vai ar uguni, jo vairums bailēs no sarkanā terora, ko Latvija pieredzēja jau 1940. gadā, devušies bēgļu gaitās uz Rietumu zemēm; ir arī abās frontēs kritušie un geto bojā gājušie. Mūzikas dzīve, kas pirmskara Latvijas Republikā guvusi ievērojamu uzplaukumu un sasniegumus (iebraucējam no Maskavas par to, protams, nevarēja būt ne jausmas), bija jāveido no jauna.

Mārģeris Zariņš atceras: *varēju tikai brīnīties un brīnīties: Latvijā nav dzīvojis nevienu dienu, bet runā tikpat skaidri, tīri un saprotami latviski kā krieviski!* [24] Pateicoties savai inteliģencei, erudīcijai un komunikabilitātei, Nilss drīz vien kļūst par lielu autoritāti mūziķu vidū un reizē par jaunās ideoloģijas izvīzīto uzdevumu īstenotāju.

Pamatsastāvu daudzām kultūras un mākslas iestādēm veido bijušie Latvijas PSR Valsts mākslas ansambļa dalībnieki. Dziedātājs Rūdolfs Bērziņš mēģina izveidot operas trupu un kļūst par Valsts operas un baleta teātra pirmo direktoru un māksliniecisko vadītāju; Jāņa Ozoliņa vadītais koris ir pirmsākums vēlākajam Valsts Akadēmiskajam korim (tagadējam korim *Latvija*). Ar lielām grūtībām atjaunojas bijušais radiofona (pēc kara LPSR Radiokomitejas) simfoniskais orķestris Jāņa Ivanova vadībā, bet Leonīds Vīgners steidz pulcināt mūziķus Valsts operas un baleta teātra orķestrim, pat klauvējot pie dzīvokļu durvīm un taujājot, vai kāds neprot spēlēt kādu mūzikas instrumentu. Abi šie orķestri sākotnēji ir tik mazā sastāvā, ka nozīmīgus koncertus var sniegt, tikai spēkus apvienojot.

Grīnfelda pienākums ir LPSR Komponistu savienības veidošana. Šī organizācija oficiāli dibināta ar 1944. gada 11. decembra LPSR Tautas Komisāru Padomes lēmumu nr. 231; tās pamatuzdevums – *apvienot muzikālās jaunrades spēkus Padomju Latvijā un tos attīstīt sociālistiskās kultūras garā* [15: 3]. Par savienības valdes priekšsēdētāju tiek iecelts Emīlis Melngailis, bet Grīnfeldam jāieņem atbildīgā sekretāra postenis un jāpanāk, lai komponisti radītu jaunus, laikmetam atbilstošus darbus, aktīvi iesaistītos mūzikas dzīvē un klausītāju audzināšanā. Pirmo jaundi-

binātās savienības biedru rindās ir arī Alfrēds Kalniņš, Pēteris Smilga, Anatols Liepiņš un Jēkabs Mediņš. Pēc Mediņa ieteikuma referentes pienākumus uztic komponista un mūzikas kritiķa Jāņa Zālīša (1884–1943) atraitnei Mildai Zālītei (1903–1981), kurai ir plaši kontakti mūziķu aprindās un izveidojas arī siltas attiecības ar Nilšu Grīnfeldu.

Vēstulē 1955. gada 12. februārī viņa raksta: *Nilss, Jūsu draudzība mani atgriez dzīvei. Dod spēku, dod dūšu cīnīties, uzvarēt baigo nelaimes draudu. Esmu tik nogurusi no visa, no savas dzīves posta, no saltuma* [48]. Zālītes vēstulēs, kas sūtītas arī Nilša mātei, atklājas daudzas viņu raksturojošas rindas: *Nilss necieš vaļširdības. „Es nebijtos labi ar cilvēkiem, kas par visu grib runāt” [..]. Viņš ir tik aizdomīgs, neuzticas cilvēkiem, meklē sāņu domu* [46].

Komponistu savienības darbinieku štati apstiprināti 1945. gadā, 1948. gadā izveidojas arī PSRS Mūzikas fonda LPSR nodaļa. Darba ir tiešām daudz – jāiekārto savienībai piešķirtās telpas Krišjāņa Barona ielā 12, jāriko jaunu darbu noklausīšanās, jāorganizē nošu materiāla pārakstīšana, jaundarbu iestudēšana un atskaņošana.

Liels notikums Grīnfelda dzīvē ir viņa viencēliena operas *Rūta* iestudējums LPSR Valsts operas un baleta teātrī Leonīda Viņnera vadībā (1945); izrādes notiek līdz 1946. gadam. [...] *mūzikas autors ne mirkli nav ļāvis sev aizmirst, ka viņš komponē „dumpīgu” operu, kurā nav vietas vecām konvencijām, tehniskam gludumam, tradicionālai meistarībai, harmoniskai un melodiskai miermīlībai, atzīst Jēkabs Graubiņš. Akordu krāvumi, blīvējumi, kļaidējumi – lūk atbilstošākais mūzikas stils! [..] Skarabajām norisēm uz skatuves adekvātu atspulgu var rast tikai spilgtu harmoniju secībās* [4]. Visi operas vērtētāji ir vienprātīgi, ka Grīnfelda mūzikai piemīt vairāk intelektuāls, ne emocionāls raksturs.

Simfoniskās mūzikas koncertā 1945. gada 5. augustā pirmoreiz izskan Grīnfelda vēl 1943. gadā tapusī kantāte *Saules vārtos* (Jūlijs Vanags) apvienotā Radiokomitejas un Valsts operas un baleta teātra simfoniskā orķestra, solistu un Valsts

1945

Mākslas Lietu Pārvalde pie Latvijas PSR TKP
Latvijas PSR valsts operas un baleta teātris

PROGRAMMA

I

P. Čaikovskis. V. simfonija e-mollā, op. 64.
a) Andante allegro con anima
b) Andante cantabile
c) Valse
d) Finale

Latvijas PSR Valsts Operas un baleta teātra simfoniskais orķestris
Diriģents: Leonīds Viņners.
Koncertmeistars: Aleksandrs Arņitis.

II

Rūta

Nilsa Grīnfelda opera 1 cēlienā.
Teksts Friča Rokpeļa un Jūlija Vanaga.

Personas:

Rūta	Vera Krampe,
Pēteris	Erna Traviņa
Valdis	Osips Petrovskis
Hazenkrons	Iraida Jansone
Vurns	Ida Gruzdiņa
Lauerts	Arnolds Jēkabsons
Kāds partizāns	Pēteris Gailis
Zemnieki un partizāni: Korā artistu.	Aleksandrs Daškovs
Mimiskās lomās: Baleta artistu.	Augusts Krauklis
Fests	Pēteris Ābolkalns
Festa kundze	Hermanis Mikalajūns
Adjutants	Augusts Krauklis
Pils komandants	Arvids Apsītis
Pils namamāte	Jevdokims Titovs
Zurnālists-fotografs	Vilma Freimane
Pavadoni	Herberts Vimbulis
Kāds zēns	Eduards Galiņš
	Alise Upeniece
	Zigurds Rimķevičs
	Vilhelmine Rimķeviča,
	Edgars Būmanis
	Anna Finklere

Mūzikālais vadītājs-diriģents: Leonīds Viņners.
Inscenētājs: režisors Kārlis Liepa.
Skatuves gleznotājs: Arnolds Vilkins.
Korķmeistars: Rūdolfs Vanags.
Koncertmeistars: Aleksandrs Arņitis.
Baletmeistars: Arvids Ozoliņš.
Gaismu meistars: Kārlis Jansons.
Izrādes vadītājs: Volfgangs Jaunzemis un
Viktors Grundulis.

Latvijas PSR Valsts Operas un baleta teātra mākslinieciskais vadītājs
ar ordeni apbalvotais Tautas mākslinieks
RUDOLFS BĒRZIŅŠ.

VAPP tipogrāfija № 2, P. 2170. T. 2000

filharmonijas kora sniegumā; pie diriģenta pulsts ir Leonīds Vīgners.
Recenzents Jēkabs Mediņš raksta: *Šās kantātes daudzajās daļās gan korim,*

LPSR Komponistu savienības pirmā
plēnuma simfoniskā koncerta
programma 1946. gada 27. maijā

LATVIJAS PADOMJU KOMPONISTU SAVIENĪBAS
JAUNRADES PLĒNUMS

Filharmonijas zālē, 27. maijā 1946

Svinīga Latvijas Padomju Komponistu Savienības
plēnuma atklāšana

SIMFONISKS KONCERTS

I.

Programā: Jānis Ivanovs. Latgales ezeri.
Pēteris Barisons. Latvju rapsodija klavierem ar orķestri
Solists Igors Kalniņš
Anatols Liepiņš. Simfonija d-moll („Uzvaras“)
1. Varoņu piemiņai
2. Uzvaras dziesma

II.

Adolfs Skulte. Viļņi
Nils Grīnfelds. Saules vārtos. Kantāte.
J. Vanaga teksts

1. Tālās dienās (koris)
2. Nava, nava saules (ārija)
3. Ausmas pusē saules vārti (ariozo)
4. Bij jūnijā prieka un gaviju diena (koris)
5. Tad atlieca cietēji muguru taisnu (ārija)
6. Zuda dūmos saules laipa (koris)
7. Sena dziesma, senas skaņas (ārija)
8. Senas skaņas, seni vārdi (ārija)
9. Tumša, tumša, draudīga Daugava krāca (koris)
10. Pāri upei saules laipa (ārija)
11. Vežas, vežas saules vārti (koris un 5 solisti)

Izpildītāji: Nop. bag. mākslin. Elfrīda Pakule, nop. bag. māksl. darbin. Helēna Čink-Berzinska, nop. bag. mākslin. Vera Krampe, operas solisti Alberts Bāriņš, Osips Petrovskis, Valsts Filharmonijas un Operas teātra apvienotais koris, Radiokomitejas un Operas teātra apvienotais orķestris.

Diriģents: nop. bag. māksl. darbin. Leonīds Vīgners.
Korķeistāri: Rūdolfs Vanags, Jānis Ozoliņš, Richards Glāzups.

Sākums plkst. 19.00.

VAPP tipogrāfija № 4, 1146 300

166

gan atsevišķām solo balsīm katrā posmā par sevi bija daudz dziļas nopietnības kā satura, tā arī apdares ziņā, bet maz savstarpējo saišu. [...] Arī orķestra krāsas vienveidīgas, neradot kontrastu tur, kur tas liktos vajadzīgs. Visumā tomēr iespaidīgs darbs [16].

Tieši Komponistu savienība ir tā, kas drīz vien kļūst par jauno mūzikas dzīves centru, rīkojot iknedēļas radošās sapulces, jaunu skaņdarbu noklausīšanos un apspriedes gan savienības biedru vidū,

gan plašākā auditorijā: informāciju par komponistu veikumu regulāri saņem arī preses izdevumi. Komponistu savienībai ir izšķirošais vārds, un bez tās akcepta nevar atskaņot nevienu jaundarbu, nedz arī publicēt muzikoloģisku pētījumu.

Spraigais darbs jau 1946. gadā (27.maijs–4. jūnijs) ļauj sagatavot LPSR Komponistu savienības pirmo plēnumu. Tas izvērsas par plašu latviešu mūzikas manifestāciju ar vienpadsmit dažādu žanru koncertiem, kam seko pārrunas un nopietna analīze. Piedalās arī viesi, komponisti un muzikologi no Maskavas, Ļeņingradas, Tallinas u.c. PSRS pilsētām – Viktors Belijs, Ivans Martinovs, Anatolijs Aleksandrovš,

Gavrils Popovs, Semjons Šlifšteins, Villems Kaps un Arams Hačaturjans; kā liecina plēnuma stenogramma, viņi augstu novērtē Latvijas padomju komponistu devumu, tomēr pārmet laikmeta izjūtas trūkumu, zināmu saloniskumu un pieķeršanos tradīcijām [39].

Paralēli intensīvajam darbam Komponistu savienībā Grīnfelds vairākus gadus (no 1945, ar pārtraukumiem) pilda arī LPSR Valsts filharmonijas mākslinieciskā vadītāja pienākumus, ko viņam uztic par šīs institūcijas direktoru ieceltais Visvaldis Danenbergs. Lai īstenotu padomju koncertorganizācijām izvirzīto uzdevumu – celt darbaļaužu kultūras līmeni ar mūzikas un literatūras popularizāciju, Nilss, līdzīgi *Prometeja* un karalaika praksei, veido vairākas koncertgrupas (brigādes) no aktieriem, dziedātājiem un dažādiem instrumentālistiem; tās aktīvi uzstājas visā Latvijā. Rīgas publika tiek aicināta izglītoties koncertlektorijās.

LPSR Komponistu savienības pirmajā plēnumā, 1946. gada maijā Rīgas Doma pagalmā. Nilss Grīnfelds ceturtais no kreisās

Visu šo rosīgās darbības laiku līdz pat 1947. gada beigām Grīnfelds spiests ceļot no Rīgas, kur viņam vēl nav pastāvīgas dzīvesvietas, uz Maskavu. Šajā pilsētā joprojām mīt viņa māte, kuras karstākā vēlēšanās ir atgriezties dzimtenē. Vēstulē dēlam viņa raksta: *Tev jau maz godkāribas, nerunājot par sirsniņu pret savu tautību, kuru Tu tomēr maz izjutis vēl esi, jo audzis svešā zemē. Vēl nav par vēlu iesakņoties [..]. Tici un strādā. Mums daudz mīļu draugu, nesavtīgu. Ir tomēr tādi cilvēki. Un bez tam man galu galā viena alga, lai tik laimīga būtu mīlā Latvija!* [33]

Par aktīvo darbību padomju mūzikas laukā Nilsam 1945. gadā piešķirts LPSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka nosaukums un citi valdības apbalvojumi, tomēr par savu galveno sūtību viņš joprojām uzskata komponēšanu, tādēļ katru brīvo brīdi cenšas veltīt jaunradei. Vēstulē no Maskavas Fricim Rokpelnim 1945. gada 9. februārī Grīnfelds stāsta: *Kantāti "Karā kauta dvēselīte" es rakstu ar lielu aizrautību. Iznāks plaša apjoma darbs, apmēram kā kāds klasisks rekvīzīts. Lato[iešu] literatūrā tas, cik man zināms, būtu pirmais šāds paraugs (Melngailim ir tikai fragmenti). [..] Ļoti ilgojos pēc jums, visiem rīdziniekiem* [34].

1946. gada 4. septembrī šo kantāti (ar Raiņa vārdiem, korim, diviem solistiem un orķestrim) vērtē Komponistu savienības kārtējā radošajā apspriedē (protokols nr. 21). Alfrēds Kalniņš ir *patikami pārsteigts, jo starp Grīnfelda pirmo kantāti un šo ir liels progress: viss kļuvis skaidrāks, harmonijas ziņā ļoti interesants un arī formas ziņā labs darbs*. Jēkabs Mediņš šaubās: *Vai pašlaik vietā tāds darbs kā Grīnfelda kantāte, kur tonuss drūms, ar jauzamu nopietnību. Vai tas neveicina pesimismu?* Atzinīgajam vērtējumam pievienojas Emilis Melngailis un Jāzeps Mediņš [40].

Rīgā man tā arī neizdevās atrisināt dzīvokļa jautājumu, lai varētu galīgi pārbraukt, Grīnfelds raksta vēstulē no Maskavas Fricim Rokpelnim 1946. gada 22. oktobrī. [..] *Palikt atkal Rīgā viens pats trešo ziemu es nekādi nevaru. Atstādams māti 2 ziemas (iepriekšējās) pēc būtības pilnīgi vienu, es esmu viņai daudz pāri darījis. Tagad viņas veselība to vairs nevar izturēt. Dzīvot uz priekšu mēs varam tikai kopā, un, tā kā patlaban Rīgā to nevar sasniegt, jāpaliek līdz pavasarim Maskavā* [35].

1946. gada decembrī Maskavā, lecot ārā no vēl ejoša vilciena, Nilss gūst nopietnu traumu – gūžas kaula bļodiņas lūzumu, kas gandrīz gadu neļauj viņam turpināt aktīvu darbību Latvijā. Tolaik viņš komponē operu *Daina*, kuru vēstulē tās libreta autoram Rokpelnim 1946. gada 22. oktobrī raksturojis šādi: *Pēc būtības tas ir mans pirmais un visvairīgākais komponista sniegums, kas noteiks pārējo manu komponista darbību* [35]. Milda Zālīte avīzē *Literatūra un Māksla* ieskicē skaņdarba galveno ideju: *Libretam vēsturisks saturs – par mūsu tautas senajām cīņām pret mūžseno ienaidnieku – Melno bruņinieku. Varonība, kvēla dzimtenes mīlestība, sevis ziedošana tautas brīvībai un laimei* [25]. Tomēr operā par maz ir maiguma, romantikas, jo galvenie varoņi – mīlas pāris – tikpat kā nesatiekas. Varbūt tieši tādēļ šis darbs (pilnībā pabeigts 1949) tā arī nav piedzīvojis pirmizrādi.

1947. gada novembrī Grīnfelds kopā ar māti beidzot pārceļas uz Rīgu pavisam. Milda Grīnfelde kļūst par LPSR Mākslinieku savienības biedri,

taču gleznošanai tikpat kā vairs nepievēršas. Mirdza Ķempe, kura viņu iepazīsinusi jau Maskavā, vēstulē raksta: *Man sāp sirds, ka Jums Jūsu māksla visu mūžu jāupurē citu labā. [...] Nezinu, vai Nils būs labāks komponists nekā Jūs gleznotāja – ars longa, vita brevis est [māksla ir gara, bet dzīve īsa] – to atcerieties!* [37]

Šajā pašā gadā Rīgā pirmatskaņojumu piedzīvo arī fragmenti no Grīnfelda kantātes *Varoņu piemiņai* ar Raiņa vārdiem.

Jaunus satricinājumus komponistu darbībā ienes politbiroja 1948. gada 10. februāra lēmums sakarā ar Vano Muradeli operu *Lielā draudzība*. Lēmums asi vērsas pret Rietumu ietekmi, kas esot saskatāma vairāku padomju komponistu tieksmē uz laikmetīgu mūzikas valodu; izteikta prasība nomainīt to ar skaidru, padomju ideoloģijai piemērotu programmatismu, gaišu un optimistisku mūzikas raksturu, folkloras un masu dziesmu citātiem. Šī lēmuma iespaidā *grēkāžu* meklējumos sarosās arī partijas funkcionāri Latvijā. Kategorisks nosodījums skar gan pašu LPSR Mākslas lietu pārvaldes priekšnieku Frici Rokpelni, gan Nilsu Grīnfeldu: partijas pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš adresē viņam iznīcinošu kritiku un apsūdz arī par Jāņa Ivanova ievilkšanu formālisma purvā. LK(b)P CK⁵ biroja sēdē 1948. gada 17. februārī Kalnbērziņš uzsver: *Grīnfelds ir jāliek pirmajā vietā formālistu vidū, ar viņu jāsāk. Ja vēlaties, ļaunuma sakne ir viņā. Tieši viņš neatzīst nekādu melodiku, tikai troksni un dunoņu* [14: 18]. Šeit pat izskan arī jautājums: *Vai Komponistu savienība varēs nodrošināt lēmumu izpildi, ja šo organizāciju vada formālists?* [14: 19] Visbeidzot, sēdē tiek pieņemts lēmums (protokols nr. 300, 5. §), kurā cita starpā teikts: *Komponists N. Grīnfelds, novirzīdamies no krievu un latviešu klasiskās mūzikas un tautas daiļrades labākajiem paraugiem, operā „Rūta” aizrāvies ar pašmērķīgiem, griezīgiem skaņu sakopojumiem un haotisku skaņu sablīvējumu. [...] Formālisma elementi novērojami arī citos N. Grīnfelda darbos, it īpaši kantātēs „Saules vārti” un „Varoņu piemiņai”* [14: 20].

Šādā gaisotnē tā paša gada pavasarī notiek Komponistu savienības pirmais kongress. 7. aprīlī par savienības priekšsēdētāju kļūst Jēkabs Mediņš, bet Grīnfeldu atbildīgā sekretāra amatā nomaina Jānis Ozoliņš.⁶

1951. gada 13. jūnijā radošā apspriede klausās jaunu Grīnfelda kantāti *Miera sardzē* (Andrejs Balodis), kuru kolēģi novērtē kritiski, atzīmējot *grīnfeldisku sausumu* un askētismu, vietām neattaisnoti asas harmonijas, neveiksmīgi izraudzītu

⁵LK(b)P CK – Latvijas Komunistiskās (bolševiku) partijas Centrālā komiteja.

⁶Amatus LPSR Komponistu savienības valdē Grīnfelds ieņem arī vēlāk: 1950.–1951. gadā viņš ir valdes priekšsēdētāja vietnieks, 1951.–1952. gadā atkal atbildīgais sekretārs.

tekstu, spilgtu mūzikas tēlu trūkumu utt. [41], tomēr Nilsu tas neatbaida, vēl vairāk – viņš uzsāk darbu pie jaunas operas *Mila stiprāka par nāvi*. Laikrakstā *Rīgas Balss* publicēts komponista komentārs: *Darba gaitā man nācās kritiski pārskatīt jau pabeigtu klavieru variantu. Tagad veidoju jaunu, darbības ziņā daudz koncentrētāku un tuvāku Raiņa drāmai, pēc kuras motīviem mana opera iecerēta* [1]. Vēlāk tapusi operas otra redakcija – *Siguldas balāde* (1971).

170

LPSR Komponistu savienībā, 1950

Priekšā sēž Milda Zālite, Pēteris Smilga. Stāv no kreisās: Arvīds Darkevics, Leonīds Vīgners, ?, Nilss Grīnfelds, Dmitrijs Kabaļevskis (Maskava), Arvīds Žilinskis, Jānis Ivanovs un Marģeris Zariņš

1951. gadā rodas nopietns simfoniskais darbs, par ko Jēkabs Vītoļiņš raksta: *Gleznaini iecerēta arī N. Grīnfelda Rapsodija [par latviešu tautasdziesmu tēmām], kura liecina, ka ievērojami attīstījusies komponista orķestra valoda [...]. Komponists [...] panācis mīkstu un sulīgu orķestra skanīgumu, radījis atmiņā paliekošu muzikālu ainavu* [23].

50. gadu vidū Komponistu savienību skar lielas pārmaiņas, jo gandrīz pilnībā nomainās tās valde. 1954. gadā no referentes amata atbrīvo Mildu Zāli (1962. gadā viņa izstājas arī no savienības biedru rindām). Vēstulē Grīnfelda mātei Zālite atzīst: *Nilss, zinu, domā vienmēr labi, ir īsts draugs. Bet es zinu, ka viņš ir tajā sabiedrībā, kur vajaga savu ritmu, savu kārtību prast. Un daudzkārt es jūtos neērti un ļoti skumīgi, ja zinu, ka Nilss manis dēļ šā vai tā cieš kādu nepatīkšanu, kādu neveiklību. Ja vien es zinu, ka viņš draugs (un to es zinu, absolūti droša esmu un laimīga, ka man tāda bagātība: īsts, labs un liels draugs) – viņš mierīgi var mani neaizstāvēt, ja lamā, var „upurēt” mani, ja to prasa miers un labklājība. Lai kas notiktu, es ticēšu viņam* [47].

Grīnfelds joprojām aktīvi komponē, negaidot lielu atzinību. *Neatlaidīgi un nesavtīgi – šī vārda vistiešākajā nozīmē – komponists atdod savu dzīvi daiļradei,*

viņa 60 gadu jubilejas priekšvakarā raksta Oļģerts Grāvītis [5]. Arvien biežāk Nilss pievēršas dziesmas žanram, kas, šķiet, arī ietver labāko no viņa komponista devuma; īpaši tas attiecas uz dziesmām, kas izaugušas no Raiņa dzejas tēliem un veidojas kā spilgtas muzikālas gleznas.

Šai sakarā interesantas ir 1954. gada 21. oktobrī, pēc Grīnfelda dziesmu vakara, tapušās Mildas Zālītes piezīmes: *Uz šo jaunrades skati gāju nobažījiesies un nemierīga. Nilss – subjektīvu jūtu atklāšanas pretinieks, niecinātājs, rezervētais, sevī slēgtais intelektuālists tik pēkšņi uzstājas kā mīlas dziesminieks, trubadūrs! Lūzums šķita pārāk krass, riskants. Ka Nilss var aizrauties, var mainīties, pārvērsties – to neapšaubīju, bet ka viņš varētu par saviem pārdzīvojumiem, par savām jūtām vaļširdīgi runāt, „stāstīt” to klausītāju baram – tas likās neiespējams, grūti ticams. Atzīstos, ka biju ļoti nemierīga, baidījos, ka tas būs kas neīsts, – vai nu sentimentāls [..], vai arī tas būs kas bravūrīgi “vīrišķīgs” [..]. Cik atvieglota un laimīga biju, kad noklausījos visu sniegumu. [..]. Ne sentimentāls, ne bravūrīgs kļuvis, gan atraisītāks, brīvāks, līdz ar to dziļāks un pārliecināt spējīgāks [45].*

Nepieciešamība izteikt sevi skaņās pavada Grīnfeldu visu mūžu, lai gan daudzi darbi tā arī

Nilsa Grīnfelda rokraksts: kordziesma ar Jāņa Raiņa vārdiem *Balss un atbalss*, 1956

Latvijas Valsts konservatorijas Mūzikas vēstures katedras pedagogi 1948. / 1949. mācību gadā
No kreisās: Vladimirs Mužaļevskis, Jēkabs Vitoliņš, Lija Krasinska, Nilss Grīnfelds

paliek neatskaņoti vai atskan tikai reizi. 1964. gadā tapusi opera *Laimes vārdā* (otrajā, teleoperas redakcijā 1969 – *Maiga*, autora librets). 1982. gadā sacerēts pēdējais apjomīgais skaņdarbs, kantāte *Rīts* ar Johana Volfganga fon Gētes dzeju Jāņa Raiņa atdzejojumā.

1949. gadā Grīnfelds uzsāk pedagoģisko darbu Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorijas Mūzikas vēstures katedrā. Viņš lasa galvenokārt

Pavēle par Nilsa Grīnfelda iecelšanu par LVK direktora vietnieku mācību un zinātniskajā darbā, 1952

172

ārzemju mūzikas vēstures kursu, kā arī skaņdarbu analīzi un kora literatūru, kādu laiku māca klavierspēli, bez tam vada mūzikas kritikas klasi topošajiem muzikologiem; kā atzīmē ilggadējā kolēģe Lija Krasinska, viņa zināšanu loks *tālu pārsniedza vienas disciplīnas ietvarus* [13: 206].

Ar PSRS Augstākās izglītības ministra pavēli nr. 175/k 1952. gada 31. martā Grīnfeldu apstiprina par LVK direktora vietnieku mācību un zinātniskajā darbā (vēlāk šis amats pārtop prorektora postenī), tajā pašā gadā viņu nosūta *nostiprināt padomju cilvēka stāju* Marksisma-Ļeņinisma universitātē Rīgā un tikai 1956. gadā uzņem Komunistiskās partijas biedru rindās. 1950.–1960. gadā Nilss ir arī Rīgas pilsētas Kirova rajona Tautas deputātu padomes triju sasaukumu deputāts, kas tolaik gan ir visai formāls amats.

Laikposmā līdz 1966. gadam, kad viņš ieņem mācību un zinātniskā darba prorektora vietu, konservatorijā samērā aktīvi darbojas studentu zinātniskā biedrība. Grīnfelds allaž aicina studentus vairāk apmeklēt

koncertus un spēlēt pašiem. Arī viņš pats bieži sēžas pie klavierēm, lai ilustrētu savu stāstījumu, reizēm pat pūlēdamies izdziedāt kādu operāriju, kas gan izsauc vispārēju jautrību. Nilss bieži redzams kā operizrādēs, tā koncertos un atzīst, ka nelabprāt klausās mūziku ierakstos (saucot tos par *mūzikas konserviem*), tomēr nenoliedz, ka klasē tie ir neatvietoājams palīgs. Viņa interešu loks ir plašs un liecina par apskaužamu erudīciju. Būdam kaislīgs lasītājs, Grīnfelds cenšas ar jaunāko un interesantāko iepazīstināt savus studentus un kolēģus [13: 203]. Lieliski viņš orientējas literatūrā, tēlotājmākslā un filosofijā, pārvalda angļu, franču, vācu un itāļu valodas.

Nilsa Grīnfelda vadībā diplomdarbus aizstāvējuši daudzi topošie muzikologi – Jeļena Voskresenska (1955), Ārija Āboliņa (1964), Pāvels Ēdelmanis (1968), Guntars Pupa (1969), Larisa Čurajeva (1971), Malda Silmale (1971), Regīna Gedzjuna (1973), Poļina Goržaļcana (1974), Līga Jakovicka (1977), Gunta Vanaga (Bauģe, 1978), Karīna Bērziņa (1979), Sergejs Azovskis (1980), Ilga Auguste (1984) un Vaira Leite (1984). Bijušie audzēkņi atceras viņu kā prasīgu un reizē labsirdīgu augstas kultūras

LVK Mūzikas vēstures katedras studenti un mācībspēki, 1965

1. rindā no kreisās: Lija Krasinska, Nilss Grīnfelds, Pēteris Pečerskis

2. rindā – Jeļena Voskresenska, Aija Atte, Dina Plandere, Silvija Stumbre, Oļģerts Grāvītis un Līgita Viduleja

173

un inteliģences cilvēku, kurš vienmēr gatavs palīdzēt. [...] *tā lielā atbildība un nopietnā pieeja, ar kādu profesors aplūkoja katru, pat visbērnišķīgāko un nezinātniskāko pētījumu par mūziku, pamazām pieradināja strādāt, meklēt, lasīt un iepazīt, atceras Līga Jakovicka* [12: 41].

No 1962. līdz 1984. gadam Grīnfelds ir arī Mūzikas vēstures katedras vadītājs un pēc vairāk nekā 30 pedagoģiskā darba gadiem 1980. gadā tiek apstiprināts par profesoru. Vairākus gadus viņu aicina par Valsts eksaminācijas komisijas priekšsēdētāju muzikologiem Maskavas konservatorijā; šīs mācību iestādes profesors Georgijs Krauklis (1922) augstu vērtē gan Grīnfelda cilvēciskās īpašības, gan plašās zināšanas pasaules mūzikas kultūrā, jo viņš lasa arī lekcijas par latviešu mūziku Maskavas konservatorijas rīkotajos Kvalifikācijas celšanasursos [28: 109].

Līdzās radošajam, sabiedriskajam un pedagoģiskajam darbam Grīnfelds pievēršas publicistikai – sākot no 1945. gada, viņš laikrakstos un žurnālos publicējis ap 400 problēmrakstu un recenziju, kādu laiku ir avīzes *Literatūra un Māksla*, vēlāk rakstu krājuma *Latviešu mūzika* redkolēģijas loceklis, raksta par latviešu mūziku arī PSRS enciklopēdijām u.c. izdevumiem. Grīnfelda arhīvā RTMM glabājas daudzu referātu, lekciju un rakstu manuskripti un uzmetumi, kas atspoguļo autora plašās zināšanas dažādās mūzikas kultūras jomās.

Šī viņa darbības sfēra ir vispretrunīgākā; tomēr pilnībā nevaru piekrist uzskatam, ka Grīnfelda devums mūzikas vēstures laukā ir maznozīmīgs un mūsdienu lasītājam maz noderīgs. Jā, patiesi, liela daļa Grīnfelda rakstu pauž padomju ideoloģijas nostādnes, bet reizē tā ir laikmeta liecība, kuru jaunākā paaudze var iepazīt tieši ar šo publikāciju palīdzību – vienlaikus gūstot priekšstatu par dažu labu padomju absurdu. Līdzīgi kā 20. gadsimta sākuma gaisotni varam izjust Emīla Dārziņa, Jāņa Zāliša u.c. tā laika recenzentu vēstījumā.

Bez tam Grīnfelda spalvai pieder arī daudzas trāpīgas un rosinošas koncertrecenzijas, argumentēti spriedumi par mākslas parādībām. Te vietā kāds piemērs no 1958. gada preses: pēc uzvaras Pirmajā Starptautiskajā Čaikovska konkursā Latvijā viesojas jaunais amerikāņu pianists Vens Klaiberns. Sajūsmināts par viņa uz-

Šī viņa darbības sfēra ir vispretrunīgākā; tomēr pilnībā nevaru piekrist uzskatam, ka Grīnfelda devums mūzikas vēstures laukā ir maznozīmīgs un mūsdienu lasītājam maz noderīgs. Jā, patiesi, liela daļa Grīnfelda rakstu pauž padomju ideoloģijas nostādnes, bet reizē tā ir laikmeta liecība, kuru jaunākā paaudze var iepazīt tieši ar šo publikāciju palīdzību – vienlaikus gūstot priekšstatu par dažu labu padomju absurdu. Līdzīgi kā 20. gadsimta sākuma gaisotni varam izjust Emīla Dārziņa, Jāņa Zāliša u.c. tā laika recenzentu vēstījumā.

stāšanos, Grīnfelds raksta: *Vana Kliberna māksla ir gaiša un vīrišķīga. Vienkāršība, labvēlība un mīlestība pret līdzcilvēkiem dves no viņa harmoniskās personības. Šāds gara cildenums var atgādināt Romēna Rolāna iecerēto ideālo mākslinieka tipu* [8].

Vai arī raksts par Jāni Zālīti: *[...] gandrīz 40 darbības gados daži desmiti kora dziesmu un solodzesmu nav pārāk daudz. Toties gandrīz ikviens no tām ir īsts meistardarbs, spilgta talanta un izsmalcinātas rakstības tehnikas iezīmēts, stingras gaumes pārbaudīts. Turklāt J. Zālīša muzikālajā valodā bija ne mazums novatorisma* [9].

20. gadsimta 60. gados Grīnfeldam kopā ar grupu LPSR mūziķu paveras iespēja doties ekskursijās uz Itāliju (1960), Franciju (1961), Bulgāriju (1961), Ungāriju (1963), Čehoslovākiju (1963) un Austriju (1967). Pēc šiem ceļojumiem *Literatūras un Mākslas* lappusēs parādās krāšņi un kultūrvēstures faktiem bagāti apraksti, kas, pateicoties autora lieliskajam stāstnieka talantam, acu priekšā uzbur veselas ainas. *Parastam* padomju cilvēkam, kurš par šādiem ceļojumiem ij neuzdrīkstējās sapņot, Grīnfelda tēlojumi bija kā gaismas stars un vērtīgs izziņas avots par pasauli, kurā nav ļauts ieskatīties.

Tā par Austrijas apmeklējumu lasām: *[...] aizkustina rūpīgā kārtība itin visur, koptie zālāji, ziedu pārpilnība, krāsainie tautiskie priekšauti, kurus sievietes valkā pat Vīnes ielās. Patīkamas nelielās restorānu un kafejnīcu zāles [...], kur ātri un uzmanīgi apkalpo, neaizmirstot atvadīties no katra, kas atstāj telpu, un uzaicināt iegriezties vēl. Lielos veikalos par katru pirkumu pateicas [...]. Mūsdienu lasītājam šie vārdi, protams, liekas paši par sevi saprotami, bet padomju īstenībā dzīvojušajiem ļāva sajust milzīgo atšķirību no savas ikdienas pelēcības. Stāstīts arī par mūzikas iespaidiem: *Vīnes filharmonijas mūziķi, kas šogad apkalpo visu festivālu [Zalzburgā], ap 120 cilvēku, spēlē tik apburoši, ka gribas izbaudīt katru skaņu. Neparasti maigi un saliedēti dzied koka pūšamie instrumenti, lieliskās stīgas, samtaini skan pat triangels [...]* ikviens akords, ikviens melodiskā frāze, pat ikviens instrumentālā pasāža kļūst skaidra, saprotama* [7].

Uzdrošinos apgalvot, ka Nilsa Grīnfelda ieguldījums latviešu mūzikas vēsturē ir nozīmīgs, jo bez viņa mērķtiecīgā un sistemātiskā darba, kas vainagojās ar dažādas tematikas rakstiem un vairākiem monogrāfiskiem pētījumiem (tai skaitā *Padomju Latvijas mūzika – Rīga: Liesma, 1976*), Latvijas muzikoloģijas devums būtu daudz nabadzīgāks.

Nevar nepieminēt Nilsa Grīnfelda pēdējo lielo darbu – kopā ar citiem Mūzikas vēstures katedras mācībspēkiem (Liju Krasinsku, Vitu Lindenbergu, Jāni Torgānu, Sofiju Vēriņu un Jeļenu Voskresensku) veidoto *Vispārējo mūzikas vēsturi* divās daļās

⁷1937. gadā apgāds *Grāmatu draugs* laida klajā izdevumu *Mūzikas vēsture* (redaktors Jēkabs Vītoliņš, Jāzepa Vītola virsredakcija).

(1984 – 1. daļa, 1985 – 2. daļa), kas paredzēta plašam mūzikas mīļotāju lokam. Prakse liecina, ka vēl mūsdienās šī grāmata noder gan mācību un pašmācības procesā, gan vienkārši kā izziņas avots, jo kopš 1937. gada⁷ līdz pat šim brīdim nav tapis neviens līdzīgas ievirzes izdevums latviešu valodā, kas aptvertu pasaules skaņumākslas vēsturi. Arī toreiz tas bija kas jauns. 1985. gada decembrī Grīnfelds uzstājas PSRS augstskolu mūzikas vēstures pasniedzēju konferencē Gorkijā (tagadējā Nižņijnovgorodā); šeit jaunais izdevums raisa dzīvu interesi, un tiek nolemts tulkot to arī krieviski.

Profesionāla recenzija par *Vispārējo mūzikas vēsturi* Latvijā tā arī neparādās, līdz 1986. gada 19. septembrī *Literatūra un Māksla* publicē filologa un mūzikas mīļotāja Ata Valtera rakstu ar skandalozu virsrakstu *Par vēstures taisīšanu mūsu konservatorijā* [22]; tas sastāv gandrīz tikai no kļūdu uzskaitījuma gadskaitļos, personvārdu un skaņdarbu nosaukumu rakstībā, bet nepavisam neiztīrā citus grāmatas satura aspektus. Zīmīgi, ka Kanādā dzīvojošais mūzikas pedagogs, kordiriģents un komponists Jānis Beloglāzovs jau 1986. gada aprīlī trimdas žurnāla *Jaunā Gaita* lappusēs komunistiskajā Latvijā izdoto *Vispārējo mūzikas vēsturi* vērtē atzinīgi un uzsver: *Nav pateicīgs uzdevums apcerēt visu cilvēces mūzikas vēsturi dažu simtu lappusēs!* Beloglāzovs atzīst, ka, neraugoties uz vairākām nepilnībām un kļūdām, jaunais izdevums piepilda ilgi pastāvējušu robu latviešu mūzikas apcerē [2: 38–39].

176

Nilsa Grīnfelda pēdējais fotouzņēmums ar pianīnu *Rīga*, ko Rīgas mūzikas instrumentu fabrika dāvājusi LVK pateicībā par Grīnfelda mūzikas instrumentu eksperta darbu. 1986. gada 10. oktobris

Mūzikas vēstures katedras sasauktajā ārkārtas sēdē 1986. gada 23. septembrī Nilss Grīnfelds kā grāmatu sastādītājs un galvenais redaktors uzņemas visu atbildību, izsakot nožēlu, ka labi domāto kopdarbu sagandējušas pārsvarā drukas kļūdas, taču atspēko arī virkni paša Valtera neprecizitāšu [43]. Diemžēl diskusija tā arī neturpinās, jo Grīnfelda sagatavoto atbildes rakstu *Kā cienījams laikraksts kritiku taisa* avīze *Literatūra*

un *Māksla* atsakās publicēt, līdz ar to pārvēršot kritiku par apvainojošu un nepārsūdzamu spriedumu.

Grīnfelds nokļūst slimnīcā, jo viņa sirds neiztur šo pārdzīvojumu smagumu; sarūgtinājuma pilns viņš 1986. gada 20. oktobrī šķiras no dzīves, kas nesavtīgi veltīta skaņumākslai. Un, lai cik pretrunīga būtu Nilsa Grīnfelda personības loma Latvijas mūzikas kultūrā, nevar noliegt viņa bagātīgo devumu, kas pelnījis nopietnu un profesionālu izvērtējumu.

PIELIKUMS

1. NILSA GRĪNFELDA MUZIKOLOĢISKIE DARBI

Grāmatas un brošūras

1. A. [Ādolfa] *Skultes simfonija* [par Ādolfa Skultes Pirmo simfoniju] / Sērija *Palīgs mūzikas klausītājiem*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1955, 15 lpp.
2. *LPSR Nopelniem bagātais mākslas darbinieks komponists Jānis Ozoliņš*. Rīga: PSRS Mūzikas fonda Latvijas nodaļa, 1954, 15 lpp.
3. *Padomju Latvijas mūzika*. Rīga: Liesma, 1976, 258 lpp.
4. *Rūdolfs Bērziņš. Biogrāfiska skice* / Līdzautore Milda Zālīte. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1958, 106 lpp.
5. *Vispārējā mūzikas vēsture* / Līdzautori Lija Krasinska, Vita Lindenberga, Sofija Vēriņa, Jeļena Voskresenska un Jānis Torgāns: 1. daļa. Rīga: Zvaigzne, 1984, 263 lpp.
6. *Vispārējā mūzikas vēsture* / Līdzautori Lija Krasinska, Vita Lindenberga, Sofija Vēriņa, Jeļena Voskresenska un Jānis Torgāns: 2. daļa. Rīga: Zvaigzne, 1985, 261 lpp.
7. *Латвийская ССР / Серия Музыкальная культура союзных республик*. Соавтор Яков Витолин. 2-е издание. Москва: Музгиз, 1957.
8. *История латышской музыки / Учебное пособие для музыкальных вузов*. Москва: Музыка, 1978, 231 с.
9. *Хрестоматия по истории латышской музыки / Сост., введение и комментарии: Нильс Грюнфельд*. Москва: Музыка, 1980, 152 с.
10. *Янис Иванов*. Москва: Советский композитор, 1959, 64 с.

Raksti krājumos

1. *Aksioloģiskie aspekti J. Zālīša mūzikas publicistikā // Jāņa Zālīša nozīme latviešu progresīvās mūzikas kultūras attīstībā / Zinātniskās konferences materiāli*. Sast. Vizbulīte Bērziņa. Rīga: [b. i.] 1984, 7.–8. lpp. (latv. val.), 17.–18. lpp. (krievu val.).
2. *Alfrēda Kalniņa daiļrades vieta un loma latviešu mūzikas attīstības procesā // Alfrēda Kalniņa daiļrade un Padomju Latvijas mūzikas aktuālie uzdevumi / Zinātniskās konferences referātu tēzes*. Sast. Imants Kokars. Rīga: Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorija, 1979, 4.–5. lpp. (latv. val.), 12.–13. lpp. (krievu val.).

3. *Atmiņu lappuses // Dziesma cīņā. Atmiņas un materiāli par mūzikas dzīvi Lielā Tēvijas kara gados* / Sast. Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorijas mūzikas zinātnes sektors. Rīga: Liesma, 1969, 11.–27. lpp.
4. *Cikliskas formas // Skaņdarbu analīze* / Red. Ludvigs Kārklīšs. Rīga: Zvaigzne, 1978, 184.–188. lpp.
5. *Daži vaibsti // Valērijs Zosts* / Sast. Brigita Briede. Rīga: Liesma, 1971, 33.–35. lpp.
6. *Domas par kritiku // Latviešu mūzika. Raksti par mūziku X* / Sast. Arvīds Darkevics, Ludvigs Kārklīšs. Rīga: Liesma, 1973, 13.–29. lpp.
7. *Dziesmu svētki // Aģitatora bloknots*. 1955, 11. nr., 23.–26. lpp.
8. *Ievadam. Mūzika un laikmets // Grāvītis, Oļģerts; Verners, Arturs. Izcilākie padomju komponisti*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1962, 5.–13. lpp.
9. *J. Graubiņš – mūzikas kritiķis // Jēkaba Graubiņa radošā darba nozīme šodienā / Zinātniskās konferences tēzes*. Rīga: Mācību iestāžu metodiskais kabinets, 1986, 13.–15. lpp.
10. *Koncentriskas formas // Skaņdarbu analīze* / Red. Ludvigs Kārklīšs. Rīga: Zvaigzne, 1978, 188.–190. lpp.
11. *Kontrasta sastatformas, jauktas un brīvas formas // Skaņdarbu analīze* / Red. Ludvigs Kārklīšs. Rīga: Zvaigzne, 1978, 190.–197. lpp.
12. *Lappuse latviešu mūzikas vēsturē: L.Vigneram – 70 // Tautas kalendārs 1976* / Sast. Dzidra Briede. Rīga: Liesma, 1975, 67.–69. lpp.
13. Melngailis, Emīlis. *Latviešu dancis* / Nīlsa Grīnfelda priekšvārds. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1949, 35. lpp.
14. *Mūsu mūzikas 40 gadi // Latviešu mūzika '80 (14)* / Sast. Arvīds Darkevics, Ludvigs Kārklīšs. Rīga: Liesma, 1980, 5.–10. lpp.
15. *Mūzika – tautu vienotāja // Paceltu galvu pār robežām eju* / Sast. Gunārs Selga. Rīga: Liesma, 1965, 96.–99. lpp.
16. *Mūzika // Kalendārs sievietēm 1960*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959, 176.–187. lpp.
17. *Mūzika // Padomju Krievija*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1983, 102.–108. lpp.
18. *Mūzika // Padomju Lietuva*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1984, 91.–97. lpp.
19. *Mūzikas dzīve V. I. Ļeņina jubilejas gadā // Latviešu mūzika. Raksti par mūziku [IX]* / Sast. Arvīds Darkevics, Ludvigs Kārklīšs. Rīga: Liesma, 1972, 5.–23. lpp.
20. *Padomju Latvijas mūzika ceturtdaļgadsimtā // Latviešu mūzika. Raksti par mūziku IV* / Sakārtojuši Arvīds Darkevics, Ludvigs Kārklīšs. Rīga: Liesma, 1965, 17.–31. lpp.
21. *Padomju Latvijas mūzikas kultūra // Latviešu mūzika. Raksti par mūziku [I]* / Sakārtojis Jēkabs Vītoļiņš. Rīga: LVI, 1958, 5.–26. lpp.
22. *Par Jāņa Zālīša mūzikas kritikas rakstiem // Latviešu mūzika. Raksti par mūziku III* / Sakārtojis Arvīds Darkevics, red. Nīlss Grīnfelds, Jēkabs Vītoļiņš un Marģeris Zariņš. Rīga: LVI, 1964, 61.–81. lpp.
23. *Par Jēkaba Graubiņa radošo mantojumu // Latviešu mūzika '87 (18)* / Sast. Arvīds Darkevics, Laima Mūrniece. Rīga: Liesma, 1987, 158.–172. lpp.

24. *Par latviešu mūzikas internacionālajām saiknēm // Latviešu mūzika '85 (17) / Sast. Arvīds Darkevics, Laima Mūrniece. Rīga: Liesma, 1985, 5.–24. lpp.*
25. *Piezīmes par muzikālo teātri // Latviešu mūzika VII / Sast. Arvīds Darkevics, Ludvigs Kārkliņš. Rīga: Liesma, 1969, 33.–52. lpp.*
26. *Rondo sonāte // Skaņdarbu analīze / Red. Ludvigs Kārkliņš. Rīga: Zvaigzne, 1978, 174.–184. lpp.*
27. *Sonātes forma // Skaņdarbu analīze / Red. Ludvigs Kārkliņš. Rīga: Zvaigzne, 1978, 141.–174. lpp.*
28. *V. I. Ļeņina estētiskās idejas un mūzika // Latviešu mūzika VIII / Sast. Arvīds Darkevics, Ludvigs Kārkliņš. Rīga: Liesma, 1970, 5.–13. lpp.*
29. *Латышская фортепианная музыка // Очерки музыкальной культуры Советской Латвии / Сост. Людвиг Карклиньш. Ленинград: Музыка, 1971, с. 82–97.*
30. *Латвийская ССР // История музыки народов СССР, 1941–1945 / Т. 3. Главный редактор Юрий Келдыш. Москва: Советский композитор, 1972, с. 361–368.*
31. *Латвийская ССР // История музыки народов СССР, 1946–1956 / Т. 4. Главный редактор Юрий Келдыш. Москва: Советский композитор, 1973, с. 512–527.*
32. *Латвийская ССР // История музыки народов СССР / Т. 5, ч. 2. Редактор Ирина Бобыкина. Москва: Советский композитор, 1974, с. 3–28.*
33. *О музыкальной критике и музыкальной науке в Советской Латвии // Критика и музыкознание. Ленинград: Музыка, 1975, с. 137–152.*
34. *Исполнительство, концертная жизнь и музыкальное образование // Музыкальная культура Латвийской ССР / Редактор Екаб Витолинь. Москва: Музыка, 1976, с. 126–264.*
35. *О закономерностях развития латышской музыкальной культуры в период 1919–1940 гг. // Закономерности развития музыкальных культур республик Прибалтики: XIII межреспубликанская конференция музыковедов Прибалтики. Рига: Союз композиторов Латвийской ССР, 1979, с. 9–10.*
36. *О путях развития латышской музыки в 1919–1940 гг. // Прибалтийский музыковедческий сборник, 1 / Редактор Адеодатас Таурагис. Вильнюс: Союз композиторов Литовской ССР, 1982, с. 106–116.*

Pāri par 400 publikācijām laikrakstos un žurnālos: izsmēlošu sarakstu sk. Ventas Koceres sastādītajā Nilsa Grīnfelda personālajā bibliogrāfiskajā rādītājā (*Komponists un muzikologs Nilss Grīnfelds. Personālais bibliogrāfiskais rādītājs / Mašīnraksts. Rīga, 1990*), kas pieejams RTMM un JVLMA bibliotēkā.

SKAŅDARBI

Ar zvaigznīti (*) apzīmēti skaņdarbi, kuru nošu materiāls (pilnībā vai fragmentu veidā) pieejams RTMM. Vienlaikus jānorāda, ka līdztekus RTMM daļa Nilsa Grīnfelda kompozīciju glabājas arī citās Latvijas mūzikas krātuvēs – pirmām kārtām LNB un JVLMA bibliotēkā.

Operas

- 1937 *Jāzeps un viņa brāļi* (Jānis Rainis), nepabeigta (klavierizvilkums)*
1940 *Mirons Mumarins* (N. Arbans un J. Dancigers), līdzautors Jakovs Ešpajs (nepabeigta, 1. cēliens)
1943 *Rūta* (Fricis Rokpelnis, Jūlijs Vanags)*
1949 *Daina* (Fricis Rokpelnis)*
1959 *Mīla stiprāka par nāvi* (Jānis Rainis), 2. redakcija ar nosaukumu *Siguldas balāde*, 1971*
1964 *Laimes vārdā* (Nilss Grīnfelds)*, 2. redakcija ar nosaukumu *Maiga* (teleopera, 1969)*
B. g. Uzmetumi operai *Zelts* (S. Bolodins)*

Mūzika teātrim

- 1937 (vai vēlāk) *Mūzika Vladimira Kiršona drāmai Lielā diena*
B. g. *Mūzika Leona Paegles lugai Ugunspūtns**

Orķestra mūzika

- 1924 *Fūga* simfoniskajam orķestrim*
1927 *Koncerts* klavierēm un simfoniskajam orķestrim *a moll* (klavierizvilkums)*
1932 *Mordviešu svīta* simfoniskajam orķestrim
1933 *Fantāzija par eskimosu tēmām* klavierēm un simfoniskajam orķestrim*
1936 *Koncerts* klavierēm un simfoniskajam orķestrim *e moll / A dur**
1937 *Simfonija* kamerorķestrim*
1942 *Heroiskā uvertīra* divām klavierēm un simfoniskajam orķestrim*
1943 *Latvieši iet kaujā*, mūzika uzvedumam, instrumentējis Ļevs Knipers*
1951 *Rapsodija par latviešu tautas[dziesmu] tēmām* simfoniskajam orķestrim, 2. redakcija 1968*
1959 *Intermeco* simfoniskajam orķestrim
1968 *Kapričo* klavierēm un stīgu orķestrim*, pirmatskaņots 1970. gada 12. novembrī Rīgā, solists Valdis Jancis, diriģents Leonīds Vīgners
B. g. *Ai, zaļā(i) līdaciņa* simfoniskajam orķestrim, instrumentējis Ļevs Knipers
B. g. *Aijā žūžū* simfoniskajam orķestrim, instrumentējis Ļevs Knipers
B. g. *Ievads, Valsis un Deja* simfoniskajam orķestrim*
B. g. *Noktirne* stīgu orķestrim*
B. g. *Skaisti dziedi, lakstīgala* simfoniskajam orķestrim, instrumentējis Ļevs Knipers

Vokāli simfoniskā mūzika

- 1933 *Mordovas dziesmas* balsij un simfoniskajam orķestrim
- 1936 *Piecas latviešu tautasdziesmas* (1. *Cīrulītis* 2. *Pelīt' brauca* 3. *Aiz upītes jēri brēca* 4. *Ej, saulīte* 5. *Aiz upītes dūmi kūpa*) balsij un simfoniskajam orķestrim*
- 1943 *Saules vārtos* (Jūlijs Vanags), kantāte jauktajam korim, simfoniskajam orķestrim un solobalsim, pirmatskaņota Rīgā, 1945. gada 5. augustā*
- 1942 *Varoņu piemiņai* (Jānis Rainis), kantāte, fragmenti atskaņoti Rīgā, 1947. gada 2. aprīļa radio tiešraidē Teodora Kalniņa vadībā
- 1946 *Karā kauta dvēselīte* (Jānis Rainis), kantāte jauktajam korim, divām solobalsim un simfoniskajam orķestrim*, 2. redakcija 1958*
- ~1951 *Miera sardzē* (Andrejs Balodis), kantāte
- 1969 *Pulkvedis Vācietis Perekopā* (Jānis Medenis), balāde basa balsij un simfoniskajam orķestrim*
- 1982 *Rīts*, kantāte (Johans Volfgangs fon Gēte, Jāņa Raiņa tulkojums)
- B. g. *Iesaukums miera armijā* (Fricis Rokpelnis) jauktajam korim un simfoniskajam orķestrim
- B. g. *Pēdējais gājums* (Vilis Plūdonis) balsij, jauktajam korim un simfoniskajam orķestrim

Klavierēm

181

- 1934 *Sarņi* (*Сновидения*), desmit miniatūras*
- 1934 *Trīs miniatūras* (1. *Etīde* 2. *Intermeco* 3. *Poēma*)*
- 1935 *Emīla Dārziņa Melanholiskais valsis*, koncertapdare*
- 1942 *Latvju deja**
- 1984 *Variācijas par latviešu tautas melodiju**
- B. g. *Danza**
- B. g. *Fantāzija**
- B. g. *Fugue excentrique**
- B. g. *Kalnu maršs**
- B. g. *Latviešu pasaka* (1. *Pasaka* 2. *Variācijas* 3. *Fināls*) divām klavierēm*
- B. g. *Marche grotesque**
- B. g. *Nocturne**
- B. g. *Sonāte**
- B. g. *Valsis**

Citi instrumentālie kamerdarbi

- 1927 *Skaņdarbi* (1. *Elegie* 2. *Humoreske* 3. *Nocturne* 4. *Marsche grotesque* 5. *Sérénade* 6. *Largo* 7. *Sarcasme* 8. *Menuet* 9. *Reminiscenza* 10. *Шесть хоровая* (*Raupjums*) 11. *Perpetuum mobile* 12. *Romanza* 13. *Rag- Caprice*) vijolei, altam, čellam un klavierēm*
- 1927 *Pieci kanoni* vijolei un klavierēm*
- 1972 *Humoreska* vijolei, čellam un klavierēm*
- B. g. *Noktirne* čellam un klavierēm*
- B. g. *Poèmes nocturnes* (1. *La pluie* 2. *Une Lanterne*) vijolei un klavierēm*

Koklei

1972 **Intermeco**

Kormūzika

20. gs. 30. gadi *Aizmirstās raktuves* (krievu val., teksta autors nezināms) korim *a cappella*^{*8}
- 1936 *Lācis* (Jānis Rainis) bērnu korim *a cappella**
- ~1942 *Ar mums kopā Staļins* (Fricis Rokpelnis) bērnu korim ar klavierēm*
- 1943 *Zemnicā*, dziesmu cikls (Arvīds Grigulis) korim *a cappella*
- 1944 *Romanču cikls* ar Jāņa Raiņa vārdiem korim *a cappella*
- ~1944 *Sit drošāk* (krievu val., teksta autors nezināms) vīru korim ar klavierēm*
- 1944 *Septiņas latviešu tautasdziesmu apdares* (1. *Teci spoža, mēnesnīca* 2. *Kundziņš manu arājiņu* 3. *Kaut man būtu tā naudiņa* 4. *Vācietis raudāja* 5. *Ai, vācieti, velna bērns* 6. *Trīs vācieši sasabāra* 7. *Elle, elle, kunga rija*)* korim ar klavierēm
- 1945 *Dīvas latviešu tautasdziesmas* (*Elle, elle kunga rija* un *Trīs vācieši sasabāra*) solobalsij un korim ar klavierēm*
- 1953 *Jaunajai planētai* (Mirdza Ķempe) korim *a cappella**
- 1953 *Staļins* (Andrejs Balodis) vīru korim *a cappella*
- 1959 *Dziesmas* (1. *Vasarlaiks* 2. *Pēcpusdiena laivā* 3. *Vēlā launagā* 4. *Balss un atbalss*; Jānis Rainis) korim *a cappella** • Dziesma *Balss un atbalss* radusies jau 1954. gadā
- 1960 *Veļi un dvēšles* (Jānis Rainis) korim *a cappella*, veltījums Teodoram Kalniņam 70 gadu jubilejā*
- 1966 *Motors* (Imants Ziedonis) korim *a cappella* *
- 1966 *No Ģedimina kalna* (Māris Čaklais) jauktajam vai vīru korim *a cappella**
- 1973 *Simts vēlējumi* (Jānis Rainis) korim *a cappella*
- 1973 *Tā laime* (Jānis Rainis) korim *a cappella*
- 1979 *Trīs kora miniatūras* (1. *Salve* 2. *Qui si sana* 3. *Rotaļa*; Jānis Rainis) sieviešu korim *a cappella**
- 1982 *Fragments no Gētes „Fausta”* (tulk. Jānis Rainis) korim *a cappella**
- B. g. *Dīvi kori* (1. *Leņins* 2. *Solījums*; Jānis Sudrabkalns) korim *a cappella**
- B. g. *Ģeologi* (Mirdza Ķempe) korim *a cappella**
- B. g. *Miera sardzē* (Andrejs Balodis) korim ar klavierēm*
- B. g. *Oktobra karogs* (Andrejs Balodis) korim ar klavierēm*
- B. g. *Padomju cilvēks* (Jānis Sudrabkalns) korim *a cappella**
- B. g. *Padomju Latvijai* (Jānis Grots) korim *a cappella**
- B. g. *Pār Daugavu nāk jauni rīti* (Mirdza Ķempe) korim *a cappella**
- B. g. *Pēdējais gājums* solobalsij un korim ar klavierēm (Vilis Plūdonis)*
- B. g. *Ar mums kopā Staļins* (Fricis Rokpelnis) bērnu korim ar klavierēm*
- B. g. *Pulkvedis Vācietis Perekopā* (Jānis Medenis), balāde vīru korim *a cappella*

- B. g. *Rīgai* (Andrejs Balodis) korim *a capella*
 B. g. *Šahatā* (krievu val., teksta autors nezināms) vīru korim ar klavierēm*
 B. g. *Vācietim lielas bēdas*, latviešu tautasdziesmas apdare korim ar klavierēm*
 B. g. *Уж ты зимышка-зима*, krievu tautasdziesmas apdare korim *a cappella**

*Skandārbi, kuru atskaņotājsastāvs nav norādīts, sacerēti balsij ar klavierēm.

Vokālā kameramūzika⁹

- 1920 *Septiņas bērnu dziesmas* (*Sienāzītis* u.c.; Jānis Rainis)*
 1927 *Pasakas un teikas* (krievu val., teksta autors nezināms), trīs bērnu dziesmas*
 ~1930 *Dziesma par māti* (krievu val., Ada Vladimirova)*
 1932 *Eskimosa Kukuka dziesma, kurš bija slikts mednieks, bet draudzējās ar eiropiešiem* (krievu val., Andrejs Globa)*
 1932 *Eskimosu šūpuļdziesma* (teksts nav izrakstīts)*
 1933 *Piecas latviešu tautasdziesmas* (1. *Noriet saule vakarā* 2. *Gani dzina, govīs māva* 3. *Aijā, žūžū* 4. *Visiem rozēs dārzā zied* 5. *Kas kaitēja man dzīvot!*)*
 1934 *Vienpadsmit Komi tautasdziesmas* (krievu val., Samuila Bolotina tulkojums no komiešu valodas)*
 ~1934 *Oktobra dziesma* (Linards Laicēns)
 ~1934 *Strēlnieks no Dobeles* (Voldemārs Jākobsons)
 ~1934 *Aprīļa vējš* (Roberts Eidemanis)
 1934 *Saruna ar ganupuiku stepē* (Roberts Eidemanis)*
 1935 *Četras latviešu dziesmas* (teksta autors nav zināms)
 1935 *Mans ezers* (Jānis Rainis)*
 1935 *Tālas noskaņas* (Jānis Rainis)
 1935 *Svilpojošs vējš* (Jānis Rainis)
 1935 *Varoņu laiks* (Jānis Rainis)
 1935 *Četras romances* (krievu val.): 1. *Saruna* (Nikolajs Brauns) 2. *Sils* (Nikolajs Brauns) 3. *Galda dziesma* (Pāvels Antokoļskis) 4. *Pavasara nakts* (Pāvels Antokoļskis)*
 1936 *Nākot no klusuma* (krievu val., Nikolajs Sidorenko)*
 1936 *Romance* (krievu val., Ilja Seļvinskis)*
 1937 *Šūpuļdziesma* (krievu val., Nikolajs Sidorenko)*
 1937 *Vēstule* (krievu val., Aleksandrs Bezimenskis)*
 1937 *Meža brāļu dziesma* (Leons Paegle)*
 1942 *Trīs latviešu tautasdziesmas*
 ~1942 *Dzimtenes sargi* (Andrejs Balodis)*
 1944 *Dīvas nakts* (Arvīds Grigulis)*
 1944 *Purva rāva* (Arvīds Grigulis)*
 1944 *Tautas saule* (Meinhard Rudzītis) vokālajam kvartetam ar klavierēm*
 1948 *Augstā kalnā gribu šodien kāpt* (Fricis Rokpelnis)*

- 1949 *Rīta dziesma* (Jūlijs Vanags)*
- 1949 *Solījums* (Arvīds Skalbe) divām balsīm ar klavierēm
- 1950 *Desmit Raiņa dzejoļi* (1. *Sirds pukstieni* 2. *Simts vēlējumi* 3. *Tā laime* 4. *Bez soļu deja* 5. *Atvērtā roka* 6. *Dienas allažība* 7. *Pietā* 8. *Vēls viesis* 9. *Tā diena* 10. *Jaunajam draugam*)* • Dzejoļi nr. 2–4 un nr. 8–10 vēlāk ietverti ciklā *Seši Raiņa dzejoļi* (1957)*
20. gs. 50. gadi *Fiammetta* (Jānis Rainis)
- 1950 *Teiksma par komjaunieti Zentu* (Andrejs Balodis)*
- 1954 *Uz jūras* (autora vārdi)*
- 1957 *Seši Raiņa dzejoļi* (1. *Simts vēlējumi* 2. *Tā laime* 3. *Bez soļu deja* 4. *Pietā* 5. *Vēls viesis* 6. *Jaunajam draugam*), 1950. gadā tapušā cikla *Desmit Raiņa dzejoļi* saīsināta versija*
- 1958 *Pieci Raiņa dzejoļi* (1. *Stīgotāja* 2. *Gravas vārdi* 3. *Jautātāja meitene* 4. *Dzīvā dzīve* 5. *Mierinājums*)*
- 1966 *Rudens naktī* (Māris Čaklais)*
- 1968 *Pulkvedis Vācietis Perekopā* (Jānis Medenis), balāde basa balsij ar klavierēm*
- B. g. *Balāde par Salavatu*, baškīru tautasdziesmas apdare (teksts krievu val., tulk. Andrejs Globa)*
- B. g. *Čempions* (joks; krievu val., A. Rezankins)*
- B. g. *Četras Aļaskas indiāņu dziesmas* (krievu val., Andrejs Globa)*
- B. g. *Dziesmiņa* (V. Žuravļovs)*
- B. g. *Ej, bāliņi, lūkoties*, latviešu tautasdziesmas apdare*
- B. g. *Ģenerālis*, balāde zemai balsij ar klavierēm (krievu val., Konstantīns Simonovs)*
- B. g. *Idille* (krievu val., Ilja Seļvinskis)*
- B. g. *Iesaukums miera armijā* (Fricis Rokpelnis)*
- B. g. *Kad nakts* (Jānis Rainis)*
- B. g. *Ko, vācieti, tu domāji?* (Rūdolfs Blaumanis)*
- B. g. *Latvju gvarde* (Anatols Immermanis)*
- B. g. *Maza dziesma* (Valdis Lukss) vokālajam duetam ar klavierēm*
- B. g. *Mūsu varoņu kapi* (Jānis Rainis)*
- B. g. *Neparastā skate* (krievu val., Josifs Utkins)*
- B. g. *Pavasara nakts* (Māris Čaklais)*
- B. g. *Pionieru miera dziesma* (Mirdza Ķempe)*
- B. g. *Salamandra un Kā ugunīga upe* (krievu val., Konstantīns Baļmonts)*
- B. g. *Seši Andreja Globas japāņu dzejoļi* (krievu val., Andrejs Globa)*
- B. g. *Skanošā liesma* (Jānis Rainis)*
- B. g. *Skotijas balāde* (angļu val., skotu balādes *The two sisters o' Binnore* apdare)*
- B. g. *Staļins* (Andrejs Balodis)*
- B. g. *Starptautiskajā miera dienā* (Andrejs Balodis)*
- B. g. *Stāsts par Raimondu Djenu* (Mirdza Ķempe)*
- B. g. *Tanku desants* (Arvīds Grigulis)*

- B. g. *Trīs gadiņi audzināji*, latviešu tautasdziesmas apdare balsij, vijolei,
čellam un klavierēm*
- B. g. *Uguns ārija* (krievu val., teksta autors nezināms)*
- B. g. *Zelta tvaiks* (Jānis Rainis)*

THE REFLECTION OF NILSS GRĪNFELDS PERSONALITY IN THE MATERIALS OF HIS ARCHIVE

Inese Žune

Summary

August 11 of 2007 witnessed the one hundredth anniversary since birth of Nilss Grīnfelds, a pianist, composer, musicologist and teacher. His creative life was spent under the Soviet regime. He was the promulgator of its ideology but at the same time, owing to his erudition and knowledge, he proved to be an authority for many musicians. That was the time when every single composer and musicologist of Soviet Latvia had to pay charge to the Soviet political system and it was done.

The present paper has resulted from the investigation of Grīnfeld's family archive, presented to the department of music of the Riga Museum of Literature, Theatre and Music (*Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs*) by Zigrīda Grīnfelde, the composer's spouse. The archive contains more than 2000 units, among them different documents, photographs, correspondence, manuscripts and publications, enabling scientists to disclose hitherto little known pages in the development of Grīnfeld's creative personality.

Grīnfeld's father, Edgars Grīnfelds (1879–1940), having graduated from Riga Polytechnical institute with the diploma of a civil engineer, in 1906 was assigned to the construction site in Perma region, Russia. The same year he got married to the young painter Milda Branta, a student with Janis Rozentāls, later in Moscow – with Stanislav Zhukovsky and then in Paris – with Henri Martin.

Regardless of the fact that Nilss Grīnfelds was born in Alūksne, he grew up and got educated in Soviet Russia, mixing together with pro-communist Latvian musicians. His parents paid much attention to the upbringing of their son, forming his national world outlook. Nilss has graduated from the piano class by the technical college of music named after the brothers Anton and Nikolai Rubinstein but in 1932 finished the piano class with Alexander Gedike by Moscow State Conservatoire. Still being a student, Nilss Grīnfelds cooperated with the Latvian workmen's club in Moscow and later with the Society of Latvian culture and education *Prometheus* as a pianist. Later the publishing office of the above society commissioned the composer to write several authentic works, namely, songs, arrangements of folk-songs, a symphony etc. Nilss Grīnfelds took part in numerous concerts and radio broadcasts in Moscow, playing music pieces for the piano by Jāzeps Vītols, Ballad (*Balāde*) by Alfrēds Kalniņš and the music of his own. Within 1932–1934 Nilss Grīnfelds was appointed the national broadcasting editor by the All-Union Radio committee and enrolled in the Composers' Union of the USSR.

The year of 1937 witnessed the campaign of Stalinist *purging*, the suspended activity of *Prometheus* and other Latvian organizations and

the escalating genocide against the Latvian nation. Repressions did not bypass the Grīnfeld's family, either. In 1938 his father Edgars Grīnfelds was dismissed from work, arrested, exiled and died under mysterious circumstances 1940 in Kzylord, Kazakhstan. It came as a huge shock for Nilss, together with fear, incomprehension of what was going on, caution and distrust.

With the beginning of the Second World War owing to his poor eyesight, Grīnfelds was not mobilized and he started working as a managing director of the Latvian SSR State ensemble of art in Ivanovo. To build up the repertoire of the relevant ensemble Nilss Grīnfelds was actively engaged in composing songs and symphonic works. Besides, he himself performed together with various concert brigades. Collaborating together with Fricis Rokpelnis and Jūlijs Vanags, he wrote the first Latvian soviet opera *Rūta*, staged by the Art ensemble for the first time in Moscow on April 18, 1943.

Towards the end of the war in 1944 Nilss Grīnfelds returned to Riga as the managing director of the department of music by the Administration of Art activities of the Latvian SSR. That was the time when the music life of Latvia was completely destroyed because most musicians, experiencing dead fear from the red terror, had become fugitive and departed from Latvia, making for the West. Besides, there were those who stayed in the battlefields on both sides of the front and also those who never returned from the German ghetto.

Grīnfelds was appointed an executive secretary of the Composers' union of the Latvian SSR. His one-act opera *Rūta* was staged at the theatre of Opera and Ballet of the Latvian SSR (1945) and concerts presented performing of his war-time cantata *The Gate of the Sun (Saules vārti)* and other compositions.

In the December of 1946 in Moscow, jumping off a speeding train, Nilss suffered from a severe trauma – he broke his hip joint, therefore for almost one year any active participation in the musical life was out of the question. However, his days were very busy because of writing music, including also an opera under the title *Daina*, though it was never staged.

One more crash in Grīnfeld's creative effort was caused by his decision on February 10, 1948, concerning the opera of Wano Muradeli *The Big Friendship (Lielā draudzība)* and fulmination against the contemporary nature of the language of music, demanding instead of it a clear and optimistic approach as well as the use of folk-music citations and presentation of mass songs. The most severe condemnation was addressed just to Nilss Grīnfelds who was criticized not only for being formal in his musical creations, the opera *Rūta*, cantatas *The Gate of the Sun (Saules vārti)* and *In Remembrance of Heros (Vāroņu piemiņai)*. While an executive official of the Composers' union of the Latvian SSR Grīnfelds was accused of the negative influence, exerted towards Jānis Ivanovs and other composers. Being temporarily released from the responsibilities of an executive secretary, he turned to composing where his best contribution resulted in the genre of solo songs, based on Jānis Rainis lyrics and arrangements of folk-songs.

Since 1940 Nilss Grīnfelds started his pedagogical career in the chair of music history by Jāzepe Vītols Latvian State Conservatoire. In 1952 by order of the Ministry of higher education of the USSR Grīnfelds was appointed the deputy director of Latvian State Conservatoire, responsible for the study work and scientific research. His numerous musicology students still keep him in memory as a demanding but at the same time a very well-read and whole-hearted personality. Within 1966–1984 Nilss Grīnfelds was in charge of the chair of music history and more than 30 years of pedagogical engagement passed before he was certified as a professor.

Grīnfelds also focused on journalism. Starting with 1945 he has published in newspapers and periodicals nearly 400 reviews and analytical articles. Due to Grīnfeld's ideas of pro-communistic ideology this particular field of his activity has been valued rather ambiguously. Still he cannot be denied either many exact and suggestive reviews of concerts and musical events, or substantiate judgement on artful phenomena. The contribution of Nilss Grīnfelds in the history of Latvian music is rather considerable but hitherto not yet seriously evaluated. Without his purposeful and systematic work, resulting in several monographic writings and books the overall contribution to Latvia musicology would have been much smaller.

The culmination of his lifetime, *Vispārējā mūzikas vēsture (The General History of Music)* in two parts (1st part – in 1984, 2nd part – in 1985), written together with other lecturers and professors of the chair of music history, namely, Lija Krasinska, Vita Lindenberga, Jānis Torgāns, Sofija Vēriņa and Jeļena Voskresenska, unfortunately turned out to be a target of a crushing criticism on the part of Atis Valters, a philologist and a connoisseur of music, making a whole list of printing and other mistakes (newspaper *Literatūra un Māksla*, September 19, 1986). No counterarguments were considered and Nilss Grīnfelds could not stand the gravity of this emotional experience. On October 20, 1986 he passed away. Although the personality of Nilss Grīnfelds was controversial, one cannot deny his prolific contribution to the music culture of Latvia which deserves a thorough and professional evaluation.

Literatūra

1. A., I. *Nila Grīnfelda jaunā opera televīzijas raidījumā* // Rīgas Balss. 1958, 16. janvāris.
2. Beloglāzovs, Jānis. *Vērtīgi izdevumi mūzikas vēsturē* // Jaunā Gaita. 1986, 2. (157.) nr., 38.–39. lpp.
3. E., J. *Pret formālismu un primitīvismu mūzikā* // Komunāru Cīņa. 1936, 23. aprīlis.
4. Graubiņš, Jēkabs. *Nilsa Grīnfelda opera "Rūta"* // Literatūra un Māksla. 1945, 8. jūnijs.
5. Grāvītis, Oļģerts. *Mūzikas mīlestībai atdota dzīve* // Literatūra un Māksla. 1967, 5. augusts.
6. Grīnfelds, Nilss. *Atmiņu lappuses* // *Dziesma cīņā. Atmiņas un materiāli par mūzikas dzīvi Lielā Tēvijā kara gados* / Sast. Jāzepe Vītola Latvijas Valsts konservatorijas mūzikas zinātnes sektors. Rīga: Liesma, 1969, 11.–27. lpp.

7. Grīnfelds, Nilss. *Austrijas iespaidi* // Literatūra un Māksla. 1967, 2. decembris.
8. Grīnfelds, Nilss. *Čaikovska konkursa laureāti simfoniskajā koncertā* // Literatūra un Māksla. 1958, 10. maijs.
9. Grīnfelds, Nilss. *Mūžs mūzikas plaukumam* // Literatūra un Māksla. 1968, 14. decembris.
10. Grīnfelds, Nilss. *No atmiņām par latviešu mūzikas dzīvi Maskavā* // Literatūra un Māksla. 1982, 13. augusts.
11. Grīnfelds, Nilss. *Tālos gadus atceroties* // Literatūra un Māksla. 1985, 11. janvāris.
12. Jakovicka, Līga. *Cilvēkos izdziedāts mūžs* // Skola un Ģimene. 1977, 8. nr, 41. lpp.
13. Krasinska, Lija. *Kolēģi Nilsu Grīnfeldu atceroties* // *Latviešu mūzika '87* (18) / Sast. Arvīds Darkevics un Laima Mūrniece. Rīga: Liesma, 1987, 202.–213. lpp.
14. Kruks, Sergejs. *Kultūras politika Padomju operā un koncertzālē* // Mūzikas Saule. 2007, 1. (39.) nr. pielikums (4. burtnīca), 32 lpp.
15. *Latvijas PSR Komponistu savienībai – 40* (svinīgā plēnuma materiāli) / Red. Arvīds Darkevics, Vizbulīte Bērziņa. Rīga: LPSR Komponistu savienība, 1985.
16. Mediņš, Jēkabs. *Simfonisks koncerts* // Literatūra un Māksla. 1945, 10. augusts.
17. Nodieva, Aija. *Mākslinieces Mildas Grīnfeldes piemiņai* // Karogs. 1981, 12. nr., 171.–172. lpp.
18. O., J. *Mūsu latvju koncertu repertuārs* // Komunāru Cīņa. 1934, 9. aprīlis.
19. Reņģe, Viesturs. *Psiholoģija. Personības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.
20. Silabriedis, Orests. *Grīnfeldam – 100. Liepiņam – 100* // Mūzikas Saule. 2007, 4. (42.) nr., 28.–31. lpp.
21. Sūna-Peņģerote, Ženija. *Pirmās latviešu gleznotājas* // Latviete. 1936, 6. nr., 39.–44. lpp.
22. Valters, Atis. *Par vēstures taisīšanu mūsu konservatorijā* // Literatūra un Māksla. 1986, 19. septembris.
23. Vītoliņš, Jēkabs. *Padomju Latvijas komponistu jaunrades skate* // Cīņa. 1951, 16. novembris.
24. Zariņš, Marģeris. *Par vīru, kurš stāvēja pie Komponistu savienības šūpuļa* // Cīņa. 1985, 15. janvāris.
25. Zālīte, Milda. *Jauna latviešu opera* // Literatūra un Māksla. 1948, 3. oktobris.
26. Žīgurs, Jānis. *Komponists Nils Grīnfelds* // Literatūra un Māksla. 1945, 18. maijs.
27. Грюнфельд, Нильс. *Песня – в боевом строю* // Советская Латвия. 1985, 23 мая.
28. Крауклис, Георгий. *Памяти Н. Э. Грюнфельда* // Советская Музыка. 1989, № 5, с. 109–110.

Citi avoti

29. Grīnfelde, Milda. Vēstule Edgaram Grīnfeldam / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1908, 6. decembris, inventāra nr. 709843.
30. Grīnfelde, Milda. Vēstule Edgaram Grīnfeldam / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1909 (?), 25. janvāris, inventāra nr. 709844.
31. Grīnfelde, Milda. Vēstule Edgaram Grīnfeldam / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1911, 15. decembris, inventāra nr. 709849.
32. Grīnfelde, Milda. Vēstule Edgaram Grīnfeldam / Vēstules kopija Ineses Žunes personīgajā arhīvā.
33. Grīnfelde, Milda. Vēstule Nilsam Grīnfeldam / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1946, 8. augusts, inventāra nr. 709861.
34. Grīnfelds, Nilss. Vēstule Fricim Rokpelnim / RTMM, Friča Rokpeļņa fonds. 1945, 9. februāris, inventāra nr. A-190.071.
35. Grīnfelds, Nilss. Vēstule Fricim Rokpelnim / RTMM, Friča Rokpeļņa fonds. 1946, 22. oktobris, inventāra nr. 343151.
36. Keldišs, Jurijs. Atmiņas par bērnības draugu Nilsu Grīnfeldu: rokraksts (krievu val.) / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1987, inventāra nr. 712737.
37. Ķempe, Mirdza. Vēstule Mildai Grīnfeldei / Vēstules kopija Ineses Žunes personīgajā arhīvā.
38. Ķempe, Mirdza. Vēstule Nilsam Grīnfeldam / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1944, 29. septembris, inventāra nr. p100825.
39. LPSR Komponistu savienības 1. plēnuma stenogrammas / Latvijas Valsts arhīvs, 423 –1 – 15.
40. LPSR Komponistu savienības radošā sēde 1946. gada 4. septembrī, protokols nr. 21 / Latvijas Valsts arhīvs, 423 – 1 – 13.
41. LPSR Komponistu savienības radošā sēde 1951. gada 13. jūnijā, protokols nr. 12 / Latvijas Valsts arhīvs, 423 – 1 – 63.
42. LPSR Valsts mākslas ansambļa radošā sapulce 1942. gada 19. augustā, protokols nr. 2 / RTMM, Nilsa Grīnfelda arhīvs, inventāra nr. 707593.
43. LVK Mūzikas vēstures katedras sēdes protokols 1986. gada 23. septembrī / JVLMA, Jāzepa Vītola piemiņas istaba.
44. Rižkins, Josifs. Atmiņas par Nilsu Grīnfeldu: rokraksts (krievu val.) / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1988, inventāra nr. 712739.
45. Zālīte, Milda. Vēstule Mildai Grīnfeldei (piezīmes pēc Nilsa Grīnfelda dziesmu vakara Lielupē) / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1954, 21. oktobris, inventāra nr. 709899.
46. Zālīte, Milda. Vēstule Mildai Grīnfeldei / Vēstules kopija Ineses Žunes personīgajā arhīvā. 1946?, 29. septembris.
47. Zālīte, Milda. Vēstule Mildai Grīnfeldei / Vēstules kopija Ineses Žunes personīgajā arhīvā [20. gadsimta 50. gadi].
48. Zālīte, Milda. Vēstule Nilsam Grīnfeldam / RTMM, Nilsa Grīnfelda fonds. 1955, 12. februāris, inventāra nr. 709790.